

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2015. Bu çeviri, Avrupa Konseyi'nin insan haklarına destek Fonu'nun desteğiyle hazırlanmıştır (www.coe.int/humanrightstrustfund). Mahkeme'yi bağlamamaktadır. Daha fazla bilgi için, bu belgenin sonunda bulunan yazarın telif hakkı ile ilgili kısmı okuyabilirsiniz.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2015. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2015. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

BÜYÜK DAİRE

GÜRCİSTAN - RUSYA (I)

(Başvuru no. 13255/07)

KARAR
(Esas)
[Alıntılar]

STRAZBURG

3 Temmuz 2014

Bu karar kesindir. Şekli düzeltmelere tabi olabilir.

...

Gürcistan – Rusya davasında (I),

Aşağıdaki yargıçlardan oluşan Büyük Daire olarak toplanan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi:

Başkan, Josep Casadevall,
Üyeler, Nicolas Bratza,
Mark Villiger,
Isabelle Berro-Lefèvre,
Corneliu Bîrsan,
Peer Lorenzen,
Elisabeth Steiner,
Khanlar Hajiyeve,
Päivi Hirvelä,
Luis López Guerra,
Mirjana Lazarova Trajkovska,
Nona Tsotsoria,
Ann Power-Forde,
Zdravka Kalaydjieva
Vincent A. De Gaetano,
André Potocki,
Dmitry Dedov,

ve Michael O’Boyle, *Yazı İşleri Müdür Yardımcısı*,

13 ve 14 Haziran 2012 ve 26 Mart 2014’te özel oturumda toplanarak,

Yukarıda son belirtilen tarihte, aşağıdaki kararı vermiştir:

USUL

I. GİRİŞ

1. Dava Gürcistan tarafından Rusya Federasyonu’na karşı İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Sözleşme’nin (“Sözleşme”) 33. maddesi uyarınca 26 Mart 2007’de yapılan bir başvurudan (no. 13255/07) kaynaklanmıştır. Gürcistan Hükümeti (“başvurucu Hükümet”) Mahkeme önünde, kendi görevlisi Bay Levan Meskhoradze tarafından temsil edilmiştir. Daha önce sırasıyla kendi sabık görevlileri Bay Besarion Bokhashvili ve Bay David Tomadze tarafından temsil edilmişlerdir.

2. Rus Hükümeti (“davalı Hükümet”), temsilcisi Bay Georgie Matyushkin tarafından temsil edilmiştir. Daha önce, sabık temsilcileri Bayan Veronika Milinchuk tarafından temsil edilmişlerdir.

3. Başvurucu Hükümet davalı devletin, Gürcistan vatandaşlarının 2006 sonbaharında yakalandığı, alıkonulduğu ve Rusya Federasyonu’ndan toplu olarak sınır dışı edildiği bir idari pratiğin oluşmasına müsaade ettiği veya

sebeple olduğu için Sözleşme'nin 3, 5, 8, 13, 14 ve 18. maddeleri ile 1 No.'lu Protokol'ün 1 ve 2., 4 No.'lu Protokol'ün 4. ve 7 No.'lu Protokol'ün 1. maddesini ihlal ettiğini ileri sürmüştür.

II. DAİRE ÖNÜNDEKİ KABULEDİLEBİLİRLİK USULÜ

4. Başvuru Mahkeme'nin 5. Dairesi'ne gönderilmiştir (Mahkeme Tüzüğü'nün 52 § 1 maddesi).

5. 13 Nisan 2007 tarihinde Daire Başkanı başvuruyu davalı devlete bildirmiş ve kendilerini şikayetlerin kabul edilebilirliğine ilişkin görüşlerini sunmaya davet etmiştir. Bu amaçla belirlenen sürenin uzatılmasından sonra davalı Hükümet 26 Aralık 2007 tarihinde görüşlerini eklerle birlikte sunmuştur.

6. 4 Ocak 2008'de başvuru Hükümet cevaben görüşlerini sunmaya davet edilmiştir. Bu amaçla belirlenen sürenin uzatılmasından sonra başvuru Hükümet 5 Mayıs 2008 tarihinde görüşlerini eklerle birlikte sunmuştur.

7. Davalı Hükümet 23 Eylül 2008'de ek görüşlerini sunmuştur.

8. Mahkeme 25 Kasım 2008'de yargılamanın durumunu gözden geçirmiş ve tarafların başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin sözlü beyanlarını almaya karar vermiştir. Mahkeme ayrıca duruşma gününden önce tarafları bir dizi soruya yazılı olarak cevap vermek üzere davet etmeye karar vermiştir.

9. 18 Mart 2009'da taraflar Mahkeme'nin belirlediği sorulara ilişkin yazılı görüşlerini bildirmişlerdir.

10. 30 Haziran 2009'da, 16 Nisan 2009 tarihli kabul edilebilirlik meselesine ilişkin yapılan duruşmayı (54 § 3 kuralı) takiben bu Daire'nin içinden, yargıçlar Peer Lorenzen, Daire Başkanı, Rait Maruste, Karel Jungwiert, Anatoly Kovler, Renate Jaeger, Mark Villiger, Nona Tsotsoria, ve Daire'nin Yazı İşleri Müdürü Claudia Westerdiek'ten oluşan bir heyet başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir.

III. BÜYÜK DAİRE ÖNÜNDE DAVANIN ESASINA İLİŞKİN YARGILAMA

11. 15 Aralık 2009'da Daire, yargılama yetkisini Büyük Daire'ye bırakmış; taraflardan hiç biri buna itiraz etmemiştir (Sözleşme'nin 30. maddesi ve İç Tüzüğü'nün 72. maddesi).

12. 8 Ocak 2010'da Büyük Daire'nin oluşumu Sözleşme'nin 26 §§ 4 ve 5 maddesi ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün 24. maddesi hükümleri uyarınca şu şekilde belirlenmiştir: Başkan Jean-Paul Costa, Yargıçlar Christos Rozakis, Nicolas Bratza, Peer Lorenzen, Françoise Tulkens, Josep Casadevall, Karel Jungwiert, Rait Maruste, Anatoly Kovler, Renate Jaeger, Mark Villiger, Isabelle Berro-Lefèvre, Luis López Guerra, Mirjana Lazarova Trajkovska,

Nona Tsotsoria, Ann Power and Zdravka Kalaydjieva, Mahkeme Yazı İşleri Müdür Yardımcısı Michael O'Boyle. 3 Kasım 2011'de Jean-Paul Costa'nın Mahkeme Başkanı olarak görev süresi sona ermiştir. Bu görevde yerini Nicolas Bratza almış ve kendisi bu tarihten itibaren mevcut davada Büyük Daire'nin başkanı sıfatıyla yer almıştır (9 § 2. madde). 31 Ekim 2012'de Nicolas Bratza'nın Mahkeme Başkanı olarak görev süresi sona ermiştir. Bu tarihten itibaren Mahkeme'nin Başkan Yardımcısı Josep Casadevall mevcut davada Büyük Daire başkanı sıfatıyla yer almıştır. Nicolas Bratza Sözleşme'nin 23 § 3 maddesi ve Mahkeme Tüzüğü'nün 24 § 4 maddesi uyarınca görev süresinin sona ermesinden sonra da heyette yer almıştır. Büyük Daire'nin 26 Mart 2014'te, mevcut kararın verildiği tarihteki oluşumuna aşağıda, metnin başında yer verilmiştir.

13. Özellikle Gürcistan vatandaşlarının yakalanma, alıkonma ve sınır dışı edilmesine ilişkin bazı konuları aydınlatmak amacıyla Mahkeme, Sözleşme'nin 38. maddesi ve Mahkeme İç Tüzüğü'nün Ekinde yer alan A1 kuralı uyarınca daha ayrıntılı sözlü tanıklık dinlemeye karar vermiştir. Bu amaçla Josep Casadevall, Anatoly Kovler, Mark Villiger, Isabelle Berro-Lefèvre ve Nona Tsotsoria'nın yer aldığı Büyük Daire'nin 5 yargıcından oluşan bir heyet tayin etmiştir.

14. 28 Haziran 2010'da Büyük Daire Başkanı tarafların her birini heyetteki yargıçlarca dinlenmesini istedikleri tanıklardan oluşan bir liste (en fazla on tanık) sunmaya davet etmiştir. Ayrıca Mahkeme tarafından seçilen beş ek tanık çağırılmıştır. Başvurucu Hükümet seçtiği tanık listesini 11 Ağustos 2010 tarihinde, davalı Hükümet de kendi listesini 14 ağustos 2010 tarihinde sunmuştur.

15. 31 Ocak'tan 4 Şubat 2011 tarihine kadar Büyük Daire yargıçlarından oluşan heyet, tarafların temsilcilerinin Strazburg'ta İnsan Hakları Binası'nda hazır bulundukları sırada, kamera aracılığıyla tanıklıkları dinlemiştir.

16. Heyet, dokuzu başvuru Hükümet, onu davalı Hükümet tarafından önerilen ve ikisi Mahkeme tarafından seçilen toplam yirmi bir tanığı dinlemiştir.

17. Heyet önünde dinlenen tanıkların listesi ve sözlü tanıklıklarının bir özeti bu kararın ekinde yer almaktadır. Tanıklar tarafından heyet önünde verilen sözlü tanıklıkların kelimesi kelimesine kaydı ayrıca Mahkeme Yazı İşleri tarafından da tutulmuş ve dava dosyasına dahil edilmiştir.

18. Başkan 28 Haziran 2010 ve 8 Mart 2011 tarihli mektuplarla davalı Hükümeti diğer belgeleri Mahkeme'ye sunmaya davet etmiştir. Davalı Hükümet bu mektuplara sırasıyla 14 Ağustos 2010 ve 15 Nisan 2011 tarihlerinde cevap vermiştir.

19. 18 Temmuz 2011 tarihinde Başkan tarafları, davanın esas ve kendilerine daha önce gönderilen tanıkların sözlü tanıklıklarının tıpatıp kaydı hakkındaki görüşlerini en geç 30 Kasım 2011 tarihinde sunmaya

davet etmiştir (Mahkeme İç Tüzüğü Eki 58 § 1 ve A8 § 3 maddeleri). Tarafların görüşleri Mahkeme'ye bu tarihte ulaşmıştır.

20. Esasa ilişkin duruşma 13 Haziran 2012 tarihinde Strazburg'ta İnsan Hakları Binası'nda gerçekleşmiştir (58 § 2 maddesi).

Bu duruşmada aşağıdaki kişiler Mahkeme önünde hazır bulunmuştur:

(a) *Başvurucu Hükümet için*

Mrs T. BURJALIANİ, Adalet Bakanı Birinci Müsteşarı,

Mr L. MESKHORADZE,

Görevli,

Mrs K. TSKHOMELIDZE,

Mrs M. VASHAKIDZE

Mrs N. ABRAMISHVİLİ,

Danışmanlar;

(b) *Davalı Hükümet için*

Mr G. MATYUSHKİN, Adalet Bakanı Müsteşarı,

Vekil,

Mrs N. ZYABKİNA,

Vekil Yardımcısı,

Mrs A. ZEMSKOVA,

Mrs I. KORIEVA

Mr Y. PETUKHOV

Mrs G. KHOKHRİNA

Mrs Y. TSİMBALOVA,

Mr E. SHİPİTSYN,

Danışmanlar.

Mahkeme Bayan Burjaliani ve Bay Matyushkin'in beyanlarını dinlemiştir.

OLAYLAR

I. DAVANIN KOŞULLARI

21. Davaya konu olaylar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

A. Genel Bakış

22. Mahkeme'ye sunulan tüm deliller incelendiğinde, 2006 yazı sonunda Rusya Federasyonu ile Gürcistan arasındaki politik gerginliğin, 27 Eylül 2006'da Tiflis'te dört Rus memurunun tutuklanması ve 3 Ekim 2006'da Rusya Federasyonu tarafından Gürcistan'a tüm hava, kara, deniz ve demir yolu ulaşımının, posta hizmetlerinin ve ekonomik bağların askıya alınmasıyla birlikte doruğa ulaştığı açığa çıkmaktadır. Gürcistan vatandaşlarının Rusya Federasyonu tarafından sınır dışı edilmesi Eylül 2006 sonunda uluslararası medyada yer almaya başlamış ve bu haberler daha

sonrasında pek çok uluslararası hükümete bağlı ve hükümet-dışı kuruluş tarafından doğrulanmıştır (bakınız, *inter alia*, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi İzleme Komitesi'nin (Parliamentary Assembly of the Council of Europe- PACE) 22 Ocak 2007 tarihli raporu "Gürcistan ve Rusya arasındaki güncel gerilimler", AS/Mon(2006)40; İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (Human Rights Watch- HRW) Ekim 2007 tarihli raporu "Singled out. Rusya'dan Gürcülere yönelik tutuklama ve sınır dışı etmeler", Cilt 19 No. 5(D); Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu'nun (International Federation for Human Rights - FIDH) Nisan 2007 tarihli raporu "Rusya'da Göçmenler", no. 472).

23. Söz konusu dönem boyunca (Eylül 2006'dan Ocak 2007'nin sonuna dek) Gürcistan vatandaşlarının yakalandıkları, tutuklandıkları ve Rusya Federasyonu topraklarından sınır dışı edildikleri ortaya koyulmuştur.

24. Başvurucu Hükümete göre bunlar, Rus görevlilerinin Tiflis'te tutuklanmalarını takiben yaşanan misillemelerdir ve Gürcistan vatandaşları Rusya Federasyonu'nda yasal ya da yasadışı olarak ikamet edip etmediklerine bakılmaksızın, sadece Gürcü oldukları için sınır dışı edilmişlerdir.

25. Davalı Hükümete göre, dört Rus görevlisinin Tiflis'te tutuklanmalarıyla ilgili olaylar, başvuru Hükümet'in başvurusunda ortaya koyulan olgularla tümüyle ilgisizdir. Rus yetkililer, Gürcistan vatandaşlarına karşı herhangi bir misilleme tedbiri almamışlar; sadece Sözleşme'nin gereklilikleri ve Rusya Federasyonu'nun uluslararası yükümlülükleriyle uyum içinde, yasadışı göçü önlemeye yönelik olarak yasal hükümleri uygulamaya devam etmişlerdir.

26. Taraflar bu dönemde sınır dışı edilen Gürcistan vatandaşlarının sayısına ilişkin birbiriyle çelişen istatistiksel deliller sunmuştur.

27. Başvurucu Hükümet özellikle Eylül 2006 sonu ile Ocak 2007 sonu arasında Gürcistan vatandaşları aleyhine 4,634 sınır dışı kararının verildiğini; bunlardan 2,380'inin alıkonulduğunu ve zorla sınır dışı edildiğini; geriye kalan 2,254 kişinin de ülkeyi kendi imkanlarıyla terk ettiğini ortaya koymuştur. Ekim 2006 ile Ocak 2007 arasında Gürcistan vatandaşlarının sınır dışı sayısında keskin bir artış olduğunu, bu rakamın Temmuz ve Eylül 2006 arasında aylık 80 ila 100'den, Ekim 2006 ve Ocak 2007 arasında aylık ortalama 700 ila 800'e çıktığını vurgulamışlardır. Tanık beyanlarında, söz konusu tarihte Rusya Federasyonu'nda Gürcistan Konsolosu olan Bay Pataridze, Eylül 2006'nın sonundan itibaren Moskova'daki Gürcistan Konsoloslugu'nun, alıkonulan kişilerin yakınlarının telefonları ve yardım talepleri ile kilitlendiğini ve her gün 200 ila 300 Gürcistan vatandaşının konsolosluğa geldiğini belirtmiştir. Kendisi ayrıca, bu dönemde çıkarılan seyahat belgelerinin sayısında da (Gürcistan vatandaşlarını sınır dışı etmek için gerekli olan), günde ortalama 10 ila 15 belgeden günde 150'ye ulaşan bir artış olduğunu söylemiştir.

28. Ellerininde sadece yıllık ya da yarı yıllık istatistikler bulunduğunu belirten davalı Hükümet 2006'da Gürcistan vatandaşlarına karşı 4.022 idari sınır dışı kararının çıkarıldığını; bunun ise 2005'le kıyaslandığında % 39.7'lik bir artışa tekabül ettiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte, aynı sene en yüksek sayıda idari sınır dışı kararı Özbekistan vatandaşlarına (6,089) karşı verilmiş; bunu Tacikistan vatandaşları (4,960) ve esasen sadece üçüncü sırada olan Gürcistan vatandaşları (4,022) izlemiştir. 1 Ekim 2006 ile 1 Nisan 2007 arasında 2,862 Gürcistan vatandaşı sınır dışı kararına tabi kılınmıştır. Hükümet ayrıca Ekim 2006 boyunca Rusya Federasyonu'na ait 4 charter uçağının toplam 445 Gürcistan vatandaşını Moskova'dan Tiflis'e taşıdığını ve 2006 yılının Ekim ayının sonu ile Aralık ayının başı arasında Gürcistan'a ait iki uçağın 220 Gürcistan vatandaşını Moskova'dan Tiflis'e taşıdığını belirtmiştir. Tanık oturumunda, söz konusu tarihte Federal Göçmenlik Hizmetleri Göç Kontrol Departmanı'nın başkan yardımcısı olan Bay Shevchenko, 6 Ekim 2006'daki uçuşun Acil Durumlar Bakanlığı'na ait bir kargo uçağıyla (IL 76), 10, 11 ve 17 Ekim 2006'daki uçuşların Rus Havayolları'na ait bir uçakla ve 28 Ekim ve 6 Aralık'taki uçuşların Gürcistan Havayolları ile (IL 62 M) yapıldığını söylemiştir.

29. Uluslararası hükümete bağlı ve hükümet-dışı kuruluşlar kısmen başvuru Hükümet'in sunduğu belgelerin bir kopyasını sunmuşlardır (bkz. *inter alia*, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi İzleme Komitesi Raporu– PACE report, § 56). İnsan Hakları İzleme Örgütü de raporunda Rusya Federasyonu Federal Göçmenlik Hizmetleri'nin 1 Kasım 2006 tarihli raporuna atıfta bulunmuştur (HRW raporu, s. 37). HRW'ye göre bu not 29 Eylül ve 1 Kasım 2006 tarihleri arasında Gürcistan vatandaşlarına karşı 2.681 idari sınır dışı kararının çıkarıldığını ve 1.194 Gürcistan vatandaşının sınır dışı edildiğini belirtmektedir. Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu (FIDH) raporunda, 27 Ekim 2006 tarihinde gerçekleşen olaylardan sonra “binlerce [Gürcistan vatandaşının] yakalanmasına; yüzlerce kişinin alıkonulmasına ve Gürcistan'a sınır dışı edilmesine atıfta bulunmuştur (FIDH raporu, s.23).

B. Özel olarak Gürcistan vatandaşlarını hedef alan bir sınır dışı politikasının varlığı iddiası

1. Talimat ve sirkülerler

30. Başvuru Hükümet iddialarını desteklemek amacıyla, St Petersburg ve Leningrad İçişleri Genel Müdürlüğü (GUVĐ) ile Rusya Federasyonu Federal Göçmenlik Hizmetlerince çıkarılan bir dizi belge sunmuştur. Bunlar iki sirkülere atıf yapmaktadırlar: St Petersburg ve Leningrad İçişleri Genel Müdürlüğünce 30 Eylül 2006 tarihinde çıkarılan 0215 sayılı – *приказ* – sirküleri ile Rusya Federasyonu İçişleri Bakanlığınca 29 Eylül 2006'da çıkarılan – *указание* – sirküleri.

31. Bu belgeler şunlardır:

i. St Petersburg ve Leningrad İçişleri Genel Müdürlüğünce çıkarılan 2 ve 3 Ekim 2006 tarihli iki talimat :

(a) Söz konusu tarihte St Petersburg ve Leningrad İçişleri Genel Müdürlüğü Daire Başkanı olan inzibat tümgenerali Bay -J. Piotrovskiy tarafından Müdürlüğün bölüm başkanlarına gönderilen 2 Ekim 2006 tarihli ilk talimat (no. 122721/08), “30.09.2006 tarihli 0215 sayılı GUVĐ sirkülerinin uygulanma etkinliğinin artırılması” (§§ 6.1, 6.2 ve 7)” başlığını taşımakta ve şu emirleri içermektedir:

“1. 2.10. - 4.10.2006 tarihinden itibaren ve tüm birimlerin çalışanları dahil olmak üzere, Federal Göçmenlik Hizmetleri’nin St Petersburg ve Leningrad Bölgesi bölge müdürlükleriyle işbirliği içinde, Rusya topraklarında yasadışı olarak ikamet eden mümkün olduğu kadar çok Gürcistan Cumhuriyeti vatandaşının (*граждане*) tespit edilmesi ve sınır dışı edilmesi için geniş çaplı önlemler alınacaktır”;

“2. Sadece yukarıda belirtilen kategoriye giren vatandaşlar İçişleri Genel Müdürlüğü’ne ait bir kabul ve alıkoyma merkezinde alıkonularak, yabancı vatandaşların ikametine ilişkin kuralların ihlali halinde mahkeme kararı alınmasını sağlayacak usuller “başlatılacak”tır (*Инициировать*). Bu tedbirlerin uygulanması St Petersburg ve Leningrad Federal Göçmenlik Hizmetleri Müdürlüğünce (UFMS) onaylanmış olup kararların alınması St Petersburg Şehir Mahkemesi ve Leningrad Bölge Mahkemesi ile işbirliği içinde olacaktır.” (söz konusu talimat ayrıca PACE Raporu ekinde ve HRW Raporu’nda da yer almakta ve talimata FİDH raporunda da atıf yapılmaktadır, s. 26 (b) *in fine*).

(b) 2 Ekim 2006 tarihli ikinci talimat (no. 122721/17) ile 3 Ekim 2006 tarihli üçüncü talimat (no. 122721/13) ilk talimatın eksiklerini tamamlamaktadır. Söz konusu tarihte St Petersburg ve Leningrad İçişleri Genel Müdürlüğü Bölüm Başkanı olan Bay S.N. Storozhenko tarafından ekonomik suçla mücadele bölge polis amirliklerine ve St Petersburg Ulaşım departmanına gönderilen ikinci talimat da 0215 sayılı talimata atıfta bulunmaktadır. Söz konusu tarihte St Petersburg ve Leningrad Polis Amiri olan Bay -D. Kudriavtsev tarafından bölge polis birimlerine gönderilen üçüncü talimat ilgili mercilere, “idari suçlar ve ...ev adresi kayıt düzenlemelerine yönelik ihlaller nedeniyle göz altına alınan Gürcistan vatandaşlarının sayısına ilişkin günlük raporlar sunmalarını emretmektedir.”;

ii. Olay sırasında St Petersburg ve Leningrad Polis Amiri olan Bay -D. Kudriavtsev tarafından 2 Ekim 2006’da çıkarılan (no. 122721/11) bir emir, 0215 sayılı sirkülerin 3. paragrafının uygulanmasına atıfta bulunmaktadır;

iii. Rusya Federasyonu İçişleri Bakanlığı’nın 29 Eylül 2006 tarihli, 849 sayılı sirkülerinin uygulanmasına yönelik olarak Federal Göçmenlik Hizmetlerince 18 Ekim 2006’da çıkarılan bir bilgi notu, Gürcistan vatandaşlarının Rusya Federasyonu’ndaki ikametlerine ilişkin yasal

denetimi güçlendirmek için alınan tedbirlere yer vermektedir: İdari Suçlar Yasası'nın 18.8-18.11 maddelerinde belirtilen suçları işlemiş Gürcistan vatandaşlarını işe alan işverenlerin denetimi, Gürcistan vatandaşlarına bazı belgelerin verilmesinin askıya alınması (Rus vatandaşlığının elde edilmesi, kütük kayıt belgeleri, geçici ve kalıcı oturma izinleri) ve bu belgelerin verilmesinin yasaya uygunluğunun denetimi (bilgi notu aynı zamanda HRW raporunun ekinde de yer almaktadır).

32. Davalı Hükümet tüm bu talimatların, emir ve bilgi notunun tahrif edildiğini ileri sürmüş ve başvurucunun ileri sürdüğü, bu belgelere atıfta bulunan 0215 ve 849 sayılı sirkülerlerin içeriğine karşı çıkmıştır. Bununla birlikte Hükümet iki sirkülerin varlığını kabul etmiş fakat “devlet sırrı” olarak sınıflandırılmış olmaları nedeniyle, bunların Mahkeme’ye sunulamayacağını söylemiştir. Tanık duruşmasında, duruşma tarihinde Moskova’da İçişleri Bakanlığı Hukuk Departmanı’nın başında olan Bay Nikishkin, varsayıldığı üzere St Petersburg ve Leningrad Bölgesi İçişleri Genel Müdürlüğünce 2 Ekim 2006 tarihinde çıkarılan talimatın (no. 122721/08) (bkz. yukarıda paragraf 31) düzmece olduğunu ve 0215 ile 849 sayılı iki sirkülerin (sonuncusu esasen bir telegram olan) “devlet sırrı” olarak sınıflandırıldığını; bu sirkülerlerin farklı uyruklardan suçlu gruplarına ilişkin olduğunu; seçici biçimde, özellikle Gürcistan vatandaşlarına yönelik bir göndermede bulunmadığını teyit etmiştir. Rus hukukuna göre yasak olması nedeniyle söz konusu belgelerin ifşa edilmesi mümkün olmamıştır...

33. Olay tarihinde Rusya Federasyonu İnsan Hakları Komiseri (Rus Ombudsmanı) olan Bay P. Lukin 2006 yılına ilişkin yıllık raporunda, 2 Ekim 2006 tarihli talimatın (no. 122721/08) tam metnini yayınlamıştır; bu metinde Bay M. J. Piotrovskiy’nin ismi imzasız bir biçimde görülmektedir. Komiser talimatın kendisine St Petersburg’taki insan hakları savunucuları tarafından gönderildiğini ve yerel medya tarafından yayımlandığını söylemiştir. Komiser şu yorumda bulunmuştur: “olduğu gibi adlandırmak gerekirse, bu benzeri görülmemiş belge, ...en yüksek rütbeli polis memurunun, her birinin şahsi koşullarını dikkate almaksızın ve sadece Gürcistan vatandaşı olmaları temelinde, geçici ikamet usulünü ihlal eden – henüz tespit edilmemiş- kişiler hakkında, gerekçelendirilmemiş yargı kararları elde etme amacıyla yargısal mercilerle anlaşma yaptığının kanıtıdır.” Ayrıca Komiser devamında Rusya Federasyonu Başsavcısı’ndan, belgenin aslına uygun olup olmadığını kontrol etmesini ve eğer öyleyse “suçu adalet önüne çıkarmak ve belgede yer alan açıkça yasadışı talimatları geri çekmek için gereken önlemleri almasını” talep ettiğini eklemiştir (Rusya Federasyonu İnsan Hakları Komiseri 2006 yılı raporu, 7. Başlık “Etnik gruplar arası ilişkiler ve insan hakları”).

34. Olay tarihinde Rusya Federasyonu Başsavcı Yardımcısı olan Bay A. E. Buksman 8 Aralık 2006 tarihli cevap mektubunda şunu belirtmiştir: “St Petersburg ve Leningrad Bölgesi kolluk güçlerinin, St Petesburg ve Leningrad bölgesinde yasadışı olarak ikamet eden yabancı uyrukluların

tespitine yönelik düzenli olarak tedbirler alması karara bağlanmıştır. Bu tedbirler Rus Ceza Usul Yasası, Rus “Operasyonel Arama Faaliyetleri” Yasası (*Об оперативно-розыскной деятельности РФ*) ve devlet sırrı niteliğindeki de dahil olmak üzere bölgesel talimatlara uygun yürütülecektir. Bu yıl içinde 1.069 yabancı ülke vatandaşı St Petersburg’tan ülkelerine geri gönderilmiştir; bunlardan 131’i Gürcistan vatandaşıdır. Milis departmanındaki memurlara yönelik hiç bir görevi suistimal vakası bildirilmemiştir.”

35. Komiser raporunda Başsavcı Yardımcısı’nın cevabını şu şekilde tasvir etmiştir: “En uygun bürokratik geleneklerde dahi belge Komiser tarafından sorulan hiç bir soruya cevap vermemektedir. Bunun yerine Başsavcı Yardımcısı’ndan gelen “cevap”, St Petersburg kolluk güçlerinin başarılarına dair kısa bir rapora yer vermiş ve “gizli” olarak sınıflandırılan bölgesel yönetmeliklere yapılan bir atıfta, görevlilerin yetkilerini aştığına dair bir kanıt olmadığını teyit etmiştir. Bunun sonuç olarak, St Petersburg ve Leningrad Bölgesi İçişleri Müdürlüğü alt birimlerinin, üstlerinin açıkça yasadışı talimatlarını yerine getirmedikleri anlamına gelip gelmediği belirsizliğini korumaktadır.”

2. Çeşitli okullara gönderilen tahkikatlar ve Rus yetkililerin cevapları

36. Başvurucu Hükümet ayrıca Moskova’daki iki bölgenin – Taganskiy (olay tarihindeki Başkanı: Bay G.S. Zakharov) ve Zapadniy (Olay tarihindeki Başkan Yardımcısı: Bay A. Komarov) – İçişleri Müdürlüklerince 2 ve 3 Ekim 2006 tarihlerinde, başkaca sebeplerin yanı sıra “terörist eylemleri ve Moskova’da yaşayan çocuklar ile Gürcistan vatandaşı çocuklar arasındaki gerilimi önleyerek kamu düzenini ve yasaya saygıyı sağlamak amacıyla” Gürcü öğrencilerin (*национальность*) tespit edilmesine yönelik okullara gönderilen iki mektup sunmuştur (Bay Zakharov’un mektubu). O tarihte bu kurumlardan birinin müdürü olan Bay Engels tarafından 4 Ekim 2006’da gönderilen bir mektupta, öğrencileri uyrukları temelinde kaydeden bir kütüğün olmadığı ifade edilmiştir (Bay Zakharov ve Bay Engels tarafından kaleme alınan mektuplar ayrıca PACE ve HRW raporlarının ekinde de yer almıştır). Bilgi toplamaya yönelik bu taleplerin gönderilmesi Rus medyasında geniş bir biçimde yorum konusu olmuştur.

37. Davalı Hükümet mektupların varlığına karşı çıkmamış; ayrıca Ekim 2006 başında Moskova Butyrskiy Bölgesi İçişleri Müdürlüğü Başkanlığınca (O tarihte Bayan N. Markova tarafından) aynı türden başka taleplerin çeşitli okullara gönderildiğini de kabul etmiştir. Bu yolla Bayan N. Markova’nın yasadışı göçmenlerce okullara ödenen rüşveti tespit etmek istediği ve Samara Bölgesi Togliatti Semti Gençlik Birimi Başkanı’nın (o tarihte Bayan S. Volkova) sağlığa aykırı koşullarda yaşayan çocukları tespit etmek amacı taşıdığı ileri sürülmüştür. Davalı Hükümet sonrasında yapılan soruşturmalar neticesinde, görevlilerin işgüzarca davrandığı ve yasadışı fiilleri nedeniyle

akabinde cezalandırıldıkları -münferit- vakalar dışında, İçişleri Bakanlığınca bu yönde hiç bir resmi talimat verilmediğinin açığa çıktığını ileri sürmüştür. Davalı Hükümet tarafından sunulan belgeler söz konusu görevlilerin sırasıyla, sözlü olarak kınandıklarını (*бызговор*), kademe ilerlemelerinin durdurulduğunu ve disiplin cezasıyla cezalandırıldıklarını göstermektedir.

Tanık duruşması sırasında, olay tarihinde İçişleri Ana Bölüm Samara Bölgesi Bölge Polis Görevlileri Departmanı ve Çocuklara İlişkin Bölge Teftiş Görevlileri Faaliyet Organizasyon Departmanı Müfettişi olan Bayan Kulagina ve olay tarihinde Moskova Kuzey Doğu İdari Bölgesi İçişleri Departmanı Başkan Yardımcısı olan Bay Shabas bu bilgiyi doğrulamış ve görevlilere yönelik soruşturmaların nasıl yürütüldüğünü; *inter alia* Bayan Volkova ve Bayan Markova'ya nasıl yaptırımlar uygulandığını anlatmışlardır.

38. Davalı Hükümet ayrıca Rusya Federasyonu Başsavcı Yardımcısı'nın tüm savcılara göndermiş olduğu, çeşitli İçişleri birimlerinin Bağımsız Devletler Topluluğu (Commonwealth of Independent States- CIS) vatandaşlarıyla ilgili hukuka aykırı davranışlarda bulunduklarını vurgulayan 5 Aralık 2006 tarihli bir mektup sunmuştur. Başsavcılık özellikle Gürcistan vatandaşı olan öğrencilerin tespit edilmesine yönelik okullara gönderilen gerekçelendirilmemiş mektuplara işaret etmiş ve mektubunun sonunda tüm savcılara, CIS vatandaşlarının hak ve özgürlüklerine saygıyı güvenceye almak amacıyla bu birimler üzerindeki denetimlerini yoğunlaştırma çağrısı yapmıştır.

3. Çeşitli uluslararası hükümete bağlı ve hükümet-dışı kuruluşların konumu

39. Uluslararası hükümete bağlı ve hükümet-dışı kuruluşlar ise, 2 Ekim 2006 tarihli talimata (no. 122721/08) ve St Petersburg ve Leningrad Bölgesi İçişleri Genel Müdürlüğü'nün 30 Eylül 2006 tarihli, 0215 sayılı sirkülerine (PACE raporu, §§ 55 ve 71, HRW raporu, § 37 ve FIDH raporu, s. 26 ve 27) açık atıfla, idari ve yargısal makamların işbirliği içinde oldukları faaliyete işaret etmişlerdir. Tanık ifadesinde, söz konusu tarihte PACE İzleme Komitesi Raportörü olan Bay Eörsi, bu kadar kısa bir zaman zarfı içinde bu kadar çok sayıda Gürcistan vatandaşının sınır dışı edilmesinin Rus yetkilileri arasında oldukça yüksek rütbeli kişilerin bilgisi ve talimatı olmaksızın mümkün olmadığını söylemiştir.

40. FIDH ayrıca "Rusya'da faaliyet gösteren insan hakları örgütlerinin ve sığınmacıları korumaya yönelik örgütlerin, Rusya topraklarının her yerinde bu denli gözle görülür bir biçimde yürütülen bir kampanyanın ancak İçişleri Bakanlığı'nın yazılı bir emri üzerine başlatılmış olabileceği kanaatinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Federal Göçmenlik Hizmetleri'nin ve İçişleri Bakanlığı'nın en üst rütbeli görevlileri Gürcüleri hedef alan açık cezai emirler verdiklerini inkar ederken, "Memorial" bünyesindeki [Rus hükümet-dışı insan hakları kuruluşu] "Göç ve Hukuk" ağı üyelerinin pek

çoğu bölge departmanlarında veya polis merkezlerinde kampanyanın tüm unsurlarını içeren yazılı [talimatlar] görmüşlerdir. St Petersburg ve Leningrad Bölgesi İçişleri Genel Müdürlüğünce çıkarılan gizli sirküler olayına ve Moskova'daki okullara gönderilen mektuplara (bkz. yukarıda 36. ve 37. paragraf) münferit vakalar olarak bakılamaz." (FIDH raporu, ss. 28-29; okullara gönderilen bilgilendirme talepleri için bkz. ayrıca PACE raporu, Ek V, ve HRW raporu, s. 37).

C. Tanık ifadelerine göre suçlama konusu olaylar

1. Rusya Federasyonu'ndaki göç kuralları çerçevesinde Gürcistan vatandaşlarının durumu

41. Sınır dışı edilen Gürcistan vatandaşlarının söz konusu dönem içinde Rusya Federasyonu'ndaki göç kurallarını ihlal edip etmedikleri taraflar arasında ihtilaf konusudur. Çok sayıda uluslararası hükümete bağlı ve hükümet-dışı kuruluş bu kuralların karmaşıklığını vurgulamıştır (bkz. aşağıda 76. paragraf).

42. Tanık olarak ifadesine başvurulanan Gürcülerle ilgili olarak Mahkeme, her ne kadar Rusya Federasyonu'ndaki yasal durumları çoğunlukla karmaşık gibi görünse de, bu kişilerin büyük kısmının çeşitli sebeplerle (örneğin Rusya Federasyonu'nun hemen her yerinde yaygın olarak faaliyet gösteren özel acenteler tarafından –kendileri bilmeksizin- çoğunlukla sahte olarak çıkarılan, geçerli çalışma izni, vize ya da tescil belgesinin olmaması gibi), bazıları birkaç yıldır olmak üzere Rusya Federasyonu'nda resmi bakımdan yasadışı olarak ikamet ettiklerini kaydeder. Tanıklar, belgelerinin şüphesiz geçmişte çeşitli vesilelerle kontrol edildiğini, bazen bunun sonucunda belirli miktarda para ödemek zorunda kaldıklarını fakat ilk kez göz altına alındıklarını ve zorla Rus topraklarından sınır dışı edildiklerini belirtmişlerdir.

43. Söz konusu tarihte Rusya Federasyonu'nda Gürcistan konsoloslu olarak görev yapan Bay Pataridze uygulamada resmi usulleri yerine getirmenin zor olduğunu ve Gürcüler de dahil olmak üzere pek çok yabancı uyruklu kişinin özel acentelerce kandırıldığını; bunların pek çoğunun da yasadışı olarak faaliyet yürüttüğünü ve hatta sahte tescil belgeleri düzenlediğini belirtmiştir. Ayrıca kendisi, büyük şehirlerde tüm kamuya açık yerlerde reklamları bulunan bu özel acentelere Rusya Federasyonu'nda ekseriyetle başvurulduğunu eklemiştir.

44. Söz konusu tarihte Moskova Federal Göçmenlik Hizmetleri Göç Kontrolü Departmanı Başkan Yardımcısı olan Bay Azarov ve söz konusu tarihte 2 No'lu Çıkış Tedbirleri Bölümü'nde müfettiş olan Bay Kondratyev bu tür belgeleri düzenlemeye sadece resmi mercilerin yetkisinin bulunduğu ve kendilerinin yabancı ülke vatandaşlarının dikkatine sunmak üzere ilgili belgeleri düzenli olarak yayınladıklarına işaret etmişlerdir. Bu

tür özel acentelerin varlığını doğrulamışlar; bununla birlikte, -belirli örnekler vermeksizin- bunların faaliyetlerinin çoğunlukla yasadışı olduğunu ve haklarında ceza davaları açıldığını belirtmişlerdir...

2. Gürcistan vatandaşlarının yakalanması, alıkonulması ve sınır dışı edilmesi

45. Tanık ifadelerine göre suçlama konusu olaylar şöyle özetlenebilir: Sokaklarda, marketlerde, diğer işyerlerinde ve evlerinde Gürcistan vatandaşları kimlik kontrolüne tabi tutulmuşlar ve ardından yakalanarak polis merkezlerine götürülmüşlerdir. Polis merkezlerinde bir süre göz altında tutulduktan sonra (tanık beyanlarına göre birkaç saatten bir-iki güne uzayan süreler boyunca) gruplar halinde bir araya getirilmişler ve otobüsle mahkemelere götürülmüşlerdir. Mahkemeler yargılama yapmaksızın kendileri aleyhine idari para cezalarına hükmetmişler ve Rusya topraklarından sınır dışı edilmeleri yönünde kararlar vermişlerdir. Ardından bazı seferler bir doktor muayenesinden ve kan testinden geçirildikten sonra, değişen zaman aralıkları boyunca tutulacakları (tanık beyanlarına göre iki ila on dört saat arasında değişen süreler boyunca) yabancılar için alıkoyma merkezlerine taşınmışlardır. Bunun ardından otobüsle Moskova'daki farklı havaalanlarına götürülmüşler ve uçakla Gürcistan'a sınır dışı edilmişlerdir. Aleyhine sınır dışı kararı verilen bazı Gürcistan vatandaşlarının Rusya Federasyonu topraklarını kendi imkanlarıyla terk ettiklerini belirtmek gerekir.

a. Yakalama koşulları

46. Gürcü tanıklar, kimlik belgelerinin usulüne uygun olmadığı gerekçesiyle Rus polis memurları tarafından yakalandıklarını söylemişlerdir. Çoğunlukla kişisel eşyalarını yanlarına alamamışlar ya da yakınlarını haberdar edememişlerdir. Neden yakalandıklarını sorduklarında kendilerine Gürcü olmaları nedeniyle yakalandıkları ve Gürcistan vatandaşlarının sınır dışı edilmesi yönünde yukarıdan bir emir bulunduğu söylenmiştir...

47. Söz konusu tarihte Moskova Federal Göçmenlik Hizmetleri Göç Kontrol Departmanı Başkan Yardımcısı olan Bay Azarov ve söz konusu tarihte 2 No'lu Çıkış Tedbirleri Bölümü'nde müfettiş olan Bay Kondratyev, alınan bilgi doğrultusunda kendi departmanlarınca, Rusya Federasyonu göç yasalarını ihlal ettikleri şüphesi bulunan yabancı uyrukluların ve çalışanların kimlik kontrollerinin gerçekleştirildiğini söylemişlerdir.

b. Mahkemeler önündeki yargılamalar

48. Gürcü tanıkların tamamı, mahkemeler önünde çok hızlı bir yargılama yapıldığını belirtmişlerdir. Çoğunlukla bir mahkeme önüne çıkarıldıklarını dahi fark etmemişlerdir... Bazıları bir yargıyla ortalama olarak beş dakika

süren ve davanın olgularına ilişkin gerçek bir inceleme içermeyen bir görüşmeyi zikrederken, ... diğerleri mahkeme salonuna alınmadıklarını ve koridorda, hatta diğer Gürcülerle birlikte kendilerini mahkemeye getiren otobüslerde bekletildiklerini söylemişlerdir (sayıları 15 ila 150 arasında değişmektedir). İçeriğini okuma veya bir örneğini alma imkanı verilmeksizin mahkeme kararlarını imzalamalarının emredildiğini söylemişlerdir. Ne bir tercümana ne de avukata erişebilmişlerdir ... Genel olarak hem yargıçlar hem de polis memurları Gürcülerin sınır dışı edilmesi yönünde bir emir olduğunu söyleyerek onları itiraz etmekten vazgeçirmişlerdir ve kendileri her halükarda daha fazla alıkonulma düşüncesi nedeniyle o denli stres yaşamışlar ve Gürcistan'a dönmek için o denli sabırsızlanmışlardır ki "ne olursa" imzalayacaklarını söylemişlerdir. Neden sınır dışı edildiklerini sorduklarında, kendilerine Gürcü olmaları nedeniyle olduğu ve sebebini kendi Başkanları Saakashvili'ye sormaları gerektiği söylenmiştir.

49. Söz konusu tarihte Gürcistan'ın Rusya Federasyonu'ndaki konsolosu olan Bay Pataridze, Rus yetkililerin kendisine özel olarak, bu tür itirazların anlamsız olduğunu çünkü Gürcülerin Rusya Federasyonu'ndan sınır dışı edilmeleri kararının siyasi bir karar olduğunu söylediklerini iletmiştir...

50. Söz konusu tarihte 2 No'lu Çıkış Tedbirleri Bölümü'nde müfettiş olan Bay Kondratyev mahkeme önündeki yargılamaları şöyle tarif etmiştir: davalı kendisini hak ve özgürlükleri hakkında bilgilendiren bir yargıç önüne çıkarılmış; yargıç kendisine bir tercüman ya da avukat isteyip istemediğini sormuş; istemesi halinde talebi dikkate alınmış; yargıç sonrasında davalıya kendi durumuna özgü sorular sormuş, salondan ayrılmış ve kararla birlikte geri dönmüştür. Bunun bir sınır dışı kararı olduğu durumlarda davalıya kararın bir nüshası verilmiş ve davalı sınır dışı edilmek üzere yabancılar için alıkonulma merkezine götürülmüştür. Davalının, Rusya Federasyonu'ndan sınır dışı edildikten sonra dahi itiraz için on günlük süresi bulunmakta ve bu süre uzatılabilmektedir...

51. Söz konusu tarihte Moskova Savcılık Ofisi Federal Yasama İcra Teftiş Birimi'nin başında olan Bay Manerkin ilgili tarihte kendi biriminin, özellikle Federal Göçmenlik Hizmetleri'nin belli sayıda ülkeden yabancılar hakkında rapor düzenleme biçimine dair usul aykırılıklarını tespit ettiğini açıklamıştır. 22 vakada bu bulgular mevzu bahis sınır dışı kararlarının iptal edilmesine yol açmıştır. Ayrıca Moskova Bölgesi'nden sorumlu Başsavcının, tüm birimlerinden yabancı uyrukluların haklarına saygı duyulmasını sağlamalarını istediğini eklemiştir. Bay Manerkin hiç bir zaman Gürcistan vatandaşlarının haklarını sınırlayan talimatlar verilmediğini çünkü bunun yasaya aykırı ve hatta Rus hukukuna göre bir suç olacağını söylemiştir.

c. Alıkoyma şartları

52. Gürcü tanıklar “çok kalabalık”, “katlanılmaz”, “insanlık dışı” alıkoyma koşulları ile korkunç hijyen koşullarından bahsetmişler ve farklı uyruklu bir ya da iki tutuklu olmasına rağmen, beraber alıkonuldukları kişilerin esas olarak Gürcü vatandaşları olduklarını söylemişlerdir

53. Polis merkezlerindeki göz altı sırasında “maymun kafesleri” denilen hücrelerin küçük ve çok kalabalık olduğunu, kadın ve erkeklerin bazen birlikte tutulduklarını ve oturmaının mümkün olmadığını söylemişlerdir...

54. Tanıklar yabancılar için alıkoyma merkezlerindeki hücrelerin de çok kalabalık olduğunu söylemişlerdir: Hücrelerin boyutu, tariflerine göre, 100 tutuklu için 40 ila 50 m² ile 23 tutuklu için 10 yatak ila 22 ila 25 m² ..., 30 tutuklu için 6 yatak ile 6 x 8 adım ve 40 tutuklu için 15 yatak ile 25 m² arasında değişmektedir... Diğer tanıklar 7 ya da 8 tutuklunun kaldığı dar hücrelerden... ya da 45 tutuklunun kaldığı 6 yataklı hücrelerden bahsetmişlerdir. Yataklar neredeyse sadece demir çubuklardan veya çok ince döşeklerden ibaret olup çarşafsızdır; tutuklular nöbetleşe uyumuşlardır; tuvalet olarak bir kova kullanılmıştır ve tuvalet bölümü hücrelerden ayrılmış değildir; temiz su ve yemek verilmemiştir.

55. Söz konusu tarihte Gürcistan’ın Rusya Federasyonu’ndaki konsolosu olan Bay Pataridze kendisi ve ekibinin, St Petersburg ve Moskova dahil olmak üzere, Rusya Federasyonu’nun değişik bölgelerinde ondan fazla alıkoyma merkezini ziyaret ettiklerini söylemiştir. Tüm merkezlerde esas olarak Gürcistan vatandaşlarının tutulduğunu, hücrelerin çok kalabalık, alıkoyma koşullarının çok zorlu, hijyenin korkunç olduğunu ve çok az sayıda yatak ve döşek bulunduğunu doğrulamıştır. Sadece Moskova’daki 1 No’lu alıkoyma merkezi (gazetecilere gösterilen model merkez) daha iyi alıkoyma şartları sunmaktadır fakat o da kalabalıktır...

56. Söz konusu tarihte Federal Göçmenlik Hizmetleri Göç Kontrol Departmanı Başkan Yardımcısı olan Bay Azarov, Moskova’da bulunan sekiz alıkoyma merkezinden kendisinin yetkili olduğunu ve bunların hepsini ziyaret ettiğini söylemiştir: Alıkoyma koşulları tüm yabancılar için aynıdır; diğer bir deyişle ortalama 50 m²lik yataklı geniş hücreler, ayrı tuvaletler, akan su ve günde üç kez dağıtılan sıcak yemek... Diğer Rus tanıklar da, alıkoyma koşullarına ilişkin Gürcistan Konsolosluğu’ndan ya da Gürcistan vatandaşlarından hiç bir zaman herhangi bir şikayet gelmediğini söylemişlerdir.

d. Sınır dışı koşulları

57. Gürcü tanıklar, kendilerinin ve diğer Gürcistan vatandaşlarının Rus özel polis gücüne (OMON) mensup görevliler eşliğinde otobüslerle Moskova’daki farklı havaalanlarına götürüldüklerini ve buradan uçakla Tiflis’e sınır dışı edildiklerini belirtmişlerdir. OMON memurları tarafından aşağılandıklarını; tuvalete gitme, sigara içme ya da kişisel eşyalarını alma izni almadan önce otobüste para ödemeye zorlandıklarını ..., ardından

OMON memurlarınca yapılan insan koridorlarından elleri arkalarında uçağa doğru yürümek, hatta koşmak zorunda kaldıklarını söylemişlerdir. Sınır dışı edilen ilk Gürcistan vatandaşları bir kargo uçağına bindirilmişler (6 Ekim 2006 tarihinde) ve sonrakiler (10, 11 ve 17 Ekim 2006 tarihlerinde) yolcu uçaklarıyla gönderilmişlerdir.. Her ne kadar yolcu uçağındaki seyahat koşulları kabul edilebilir nitelikte olsa da, kargo uçağındaki koşullar çok ilkelidir: Gürcü tanıklar, [yaklaşık 20 kadar] kadın ve çocuğun oturduğu iki sıra bankın bulunduğunu, erkeklerin ise yere oturmak ya da ayakta durmak zorunda kaldığını; bir çeşit tüpü tuvalet olarak kullandıklarını ve bu tüpün sıralar arasında dolaştırıldığını anlatmışlardır. Uçaklardaki tahmin edilen Gürcü yolcu sayısı 80 ila 150 arasında değişmektedir.

58. Söz konusu tarihte Moskova Federal Göçmenlik Hizmetleri Göç Kontrol Departmanı 2 No'lu Çıkış Tedbirleri Bölümü'nde müfettiş olan Bay Kondratyev kargo uçaklarının bir miktar daha az konforlu olmakla birlikte yolcu uçaklarına benzediğini; her halükarda koltuk, bank ve emniyet kemerleriyle donatıldığını ve uçuş sırasında su ve içecek temin edildiğini; ayrıca zemine sabitlenmiş tuvaletler olduğunu söylemiştir. Kendisi 6 Ekim 2006'daki uçuşa bizzat eşlik etmiştir ve uçuşun yaklaşık üç saat sürdüğünü, yaklaşık 150 yolcunun bulunduğunu, yolcuların seyahat koşullarından şikayet etmediklerini, bilakis Tiflis'e ulaştıklarında departman mensuplarına teşekkür ettiklerini söylemiştir. Aynı uçak Gürcistan'dan Rusya Federasyonu'na dönerken Rus vatandaşlarını taşımıştır.

59. Söz konusu tarihte Moskova Federal Göçmenlik Hizmetleri Göç Kontrolü Departmanı Başkan Yardımcısı olan Bay Azarov Zhukovskoe ve Domodedovo Havaalanları'nda bulunmuş ve Gürcistan'a sınır dışı edilen Gürcü vatandaşlarını taşıyan iki uçağa binmiştir. Kendisi uçakların koltuk ve banklarla donatılmış olduğunu ve uçakta su ve kuru bisküvi verildiğini söylemiştir.

60. Söz konusu tarihte Federal Göçmenlik Hizmetleri Göç Kontrolü Departmanı Başkan Yardımcısı olan Bay Shevchenko, Gürcistan vatandaşları sınır dışı edilirken havaalanında bulunduğunu ve bagaj kısıtlaması olmadığını belirtmiştir; tam tersine, yolcular kişisel eşyalarını alabilmişlerdir ve bu sırada basın mensupları da hazır bulunmuştur. Bunun ardından Derbent şehri (Dağıstan) Göçmenlik Hizmetleri Başkanı'na gönderdiği mektupta Gürcistan Konsolosu Rus yetkilerini sınır dışı prosedürleri sırasında gösterdikleri işbirliği için tebrik etmiş ve herhangi bir şikayet bildiriminde bulunmamıştır.

e. Sınır dışı edildikten sonra Gürcistan'daki durum

61. Gürcü tanıklar Gürcistan'a dönmüş olmaktan dolayı rahatladıklarını ve sınır dışı kararlarına karşı Konsolosluga ya da Tiflis'teki Rusya Federasyonu Büyükelçiliği'ne başvuruda bulunmayı düşünmediklerini belirtmişlerdir. Her halükarda Rusya Federasyonu'ndaki mahkemeler önündeki yargılamalar sırasında hem yargıçlar hem de polis görevlileri

kendilerine birçok kez itiraz etmenin anlamsız olduğunu çünkü Gürcüleri sınır dışı etmeye yönelik yukarıdan gelen bir emir bulunduğunu söylemişlerdir. Bazı tanıklar ayrıca Tiflis'teki Rus Konsolosluğu'nun kapatılması gibi engellere işaret etmişler; diğerleri ise konsolosluk dışındaki uzun kuyruklardan bahsetmişlerdir.

62. Söz konusu tarihte Rusya Federasyonu'nun Gürcistan'daki konsolosu olan Bay Vasilyev, Rusya Federasyonu'nun Tiflis'teki konsolosluğunda ve büyükelçiliğinde çalışan diplomatik görevlilerinin bir kısmının Eylül 2006 sonunda ülkelere geri gönderilmelerinden sonra, konsolosluğun iş gücünde on beş kişilik (diplomatlar ve idari görevliler), büyükelçiliğinde ise üç kişilik (diplomatlar) bir azalmayla, normal çalışma saatleri içinde (9.00-16.00) faaliyet göstermeye devam ettiklerini söylemiştir. Bu sebeple Gürcistan vatandaşları -kişisel olarak ya da Gürcistan Dışişleri kanalıyla- başvuruda ya da şikayette bulunabilirler ve bunlar da Rusya Federasyonu'ndaki ilgili mercilere iletebilirler fakat hiç bir başvuru veya şikayet kaydedilmemiştir. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin bozulduğu Mart 2009'dan sonra Rusya Federasyonu, Gürcistan'daki İsviçre Büyükelçiliği'nde bir ofisini açık tutmaya devam etmiş ve Gürcistan da aynı şekilde, Rusya Federasyonu'ndaki İsviçre Büyükelçiliği'nde bir ofisi açık tutmuştur. İki ülkenin de buradaki diplomatlarıyla iletişime geçilebilirdi... Davalı Hükümet 15 Nisan 2011 tarihli mektubunda, Eylül 2006 sonunda, kendi diplomatlarının bir kısmının ülkeden çıkarılmasının ardından, diplomatik kadrodan on kişinin Tiflis'teki Rusya Büyükelçiliği'nde; üç kişinin de Konsolosluk'ta çalışmaya devam ettiğini onaylamıştır.

D. Çeşitli uluslararası hükümete bağlı ya da hükümet-dışı kuruluşlara göre suçlama konusu olaylar

1. Genel Bakış

63. PACE İzleme Komitesi, “etnik temele dayalı, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına dair Avrupa Sözleşmesi'nin (AİHS) 14. maddesinin ve 12 No'lu Protokol'ün ruhuna aykırı, seçici ve kasti bir eziyet kampanyasına” işaret ederek... “bu kampanyada, söz konusu gruba ait nüfusun sokaklarda, marketlerde ya da stratejik mekanların önünde (Moskova'daki Gürcistan Konsolosluğu, Gürcistan Ortodoks Kilisesi) milis operasyonlarıyla açıkça avlanmak üzere hedef alındığını” belirtmiştir....” (PACE raporu, §§ 52-53).

64. Hükümet-dışı kuruluşlar “Moskova ve diğer Rus şehirlerinde Gürcüleri hedef alan kitlesel kontrol ve bastırma operasyonları”na işaret etmişlerdir (FIDH raporu, II. Nokta “2006 sonbaharı anti-Gürcü kampanyası”, s. 20). İddiaya göre Gürcistan vatandaşları ve “etnik kökeni Gürcü olanlar” bilinçli bir alıkoyma ve sınır dışı politikasının mağduru olmuşlardır (HRW raporu, s. 1).

65. HRW o dönemde Rusya Federasyonu İnsan Hakları ve Sivil Toplum Danışma Konseyi (Rus Başkanı'na sivil toplum ve insan haklarına ilişkin tüm konularda danışmanlık yapan devlet kuruluşu) Başkanı olan Bayan Ella Pamfilova'nın yorumlarına yer vermiştir. Bayan Pamfilova, [Gürcülere karşı] “uygulanan idari ve yasal tedbirlerin temelsiz olduğunu; etnik kökeni Gürcü olanları istihdam eden işyerlerinin kapatıldığını, Gürcistan vatandaşları tarafından yasal olarak alınmış vize ve tescil belgelerinin iptal edildiğini, insanların yasaya aykırı olarak alıkonulduğunu ve Rusya'dan sınır dışı edildiğini söylemiştir.” (8 Kasım 2006 tarihli açıklama, s. 30).

66. Söz konusu tarihte aynı danışma kurulunun üyesi ve “Göç ve Hukuk” Ağı Başkanı; Sivil Yardım Komitesi yöneticisi ve “Memorial” İnsan Hakları Merkezi Yönetim Kurulu üyesi olan Bayan Svetlana Gannushkina 2006 yılında, “Gürcülere yönelik örgütlü bir eziyet” gerçekleştirildiğini söylemiştir. Kendisi, “Belirli bir grup insana karşı bu türde bir tacizin, hiç bir şekilde yasadışı göçle mücadeleye yönelik yasal bir yöntem olarak görülmesi mümkün olmayan, kabul edilemez bir ayrımcılık türü” olduğu görüşünü ifade etmiştir (Avrupa Parlamentosu'nda 21 Kasım 2006 tarihli konuşma).

67. Başka Avrupa kuruluşları da sınır dışı edilen kişi sayısının yüksekliği hakkındaki endişelerini dile getirmiş ve Rus yetkililerden, kendi topraklarında ikamet eden Gürcistan vatandaşlarına karşı aldıkları tüm tedbirleri kaldırmalarını talep etmiştir (Dış ilişkiler ve Avrupa Komşuluk Politikası Avrupa Komisyonu üyesi Bayan Ferrero-Waldner'in 25 Ekim 2006 tarihli konuşması; Güney Osetya'daki durumla ilgili Avrupa Parlamentosu'nun tavsiye kararı için 6 Mart 2007 tarihli ortak önergesi, I. Başlık ve 11 ve 12. hususlar; Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu'nun (European Commission against Racism and Intolerance-ECRI)15 Aralık 2006 tarihli açıklaması

2. Gürcistan vatandaşlarının yakalanması, alıkonulması ve sınır dışı edilmesi

a. Yakalama koşulları ve mahkemeler önündeki yargılamalar

68. PACE İzleme Komitesi, “sınır dışı rutini”nin tüm ülkelerde kendini yineleyen bir örnek sunduğunu söylemiştir: “Gürcüler belgelerinin incelenmesi bahanesiyle sokakta durdurulmuş; belgeleri düzgün olup olmadığı önemsenmeksizin alıkonulmuş ve milis merkezlerine götürülmüşlerdir; burada kalabalık gruplar halinde toplanmış ve mahkeme önüne çıkarılmışlar; mahkemelerde, daha önce yapılan anlaşmaya uygun olarak Rusya topraklarından sınır dışı edilme ile birlikte idari para cezası kararları verilmiş; bu süreçte avukat sağlanmamış; mahkemeler bireysel koşullara bakmamış ve tüm yargılama iki ila on dakika sürmüştür. Bu tedbirlere maruz kalan kişiler çoğunlukla mahkeme salonuna kabul

edilmemişler; alıkonulanlar koridorlarda hatta mahkemeye getirildikleri araçlarda tutulmuşlardır” (PACE raporu, § 59).

69. Bu tarif, FIDH ve HRW’nin olay anlatımına uymaktadır (FIDH raporu, s. 23-26, II-2 “Krizin gelişimi ve eziyet biçimleri” başlığı altında a) “Denetim ve yakalama operasyonları”, b) “Adalete erişimin açık reddi ve usulsüzlükler”, ve HRW raporu, s. 40-53, “Gürcülerin keyfi ve hukuka aykırı olarak alıkonulması ve sınır dışı edilmesi” başlığı altında).

70. HRW’ye göre, “her ne kadar çoğu sınır dışı edilen [Gürcistan vatandaşı] hakkında teknik olarak yargısal bir sınır dışı kararı verilmiş olsa da, bu kararların alınma biçimi (bazıları grup halinde yargılamalar sonucunda), avukatla temsilin ve sınır dışı kararına karşı usulüne uygun bir dava açma imkanının olmayışı ve sınır dışı edilen pek çok kişinin gerçekte itiraz hakkından yoksun bırakılmış olması Rusya’nın AIHS’den doğan yükümlülüklerine aykırı davrandığını göstermektedir.” (HRW raporu, s. 13).

71. FIDH kendi raporunda, “yakalanan kişilerin gruplar halinde mahkemeye götürüldüğünü, bu mahkemelerin bu kişiler hakkında birkaç dakika içinde sınır dışı kararları verdiğini, bu kişilerin sınır dışı işleminden önce tek tek bireysel koşullarına veya aile durumuna bakılmaksızın yabancı ülke vatandaşları için geçici alıkoyma merkezlerinde (TsVSIG) bir süre alıkonulduğunu” belirtmiştir (FIDH raporu, s. 25).

Ayrıca FIDH “Sivil Yardım” isimli bir Rus derneğinden bir avukatın “kampanya sırasında hukuka aykırılıklar gözlemlediğini” eklemiştir: “alıkonulanlar sadece avukata ulaşma hakkından mahrum kalmamış aynı zamanda çoğu kez mahkemeye gruplar halinde, polis görevlilerince getirilmişlerdir. Mahkeme’ye geldiklerinde yargıçların davaları sanki seri üretim gibi ve çoğunlukla sınır dışı kararından etkilenecek kişi hazır bulunmaksızın; hatta her bir davanın koşullarını göz önüne almaksızın ele aldıklarına tanık olmuştur. Bu sınır dışı ilamları alıkonulanlara gösterilmiş; pek çoğu, göç yasalarına muhalefet nedeniyle verilebilecek muhtemel idari para cezalarından biri olduğu düşüncesiyle ilamları imzalamışlardır. Bahsi geçen kişiler birden fazla vesileyle, “durumu daha kötü hale getireceği” için daha baştan ilama karşı itiraz etmekten caydırılmışlardır.” Bazı vakalarda “anlaşmalar” sınır dışı edilenlerin bulunduğu yerde imzalanmıştır.” (FIDH raporu, s. 26).

FIDH aynı zamanda “belli sayıda faktörün, polis ile yargısal merciler arasında, bu politikanın önceden planlanmış olduğunu gösteren, gizli bir anlaşmaya işaret ettiğini belirtmiştir: Moskova’da polis ve mahkemeler arasındaki gizli anlaşmanın kanıtı, mahkemelerin polisin Gürcüleri mahkemeye getirdiği süre boyunca başka herhangi bir dava kaydetmemiş olmasıdır. Gürcüler saat 9.00’da yakalanmışlar ve mahkeme önüne bir grup olarak saat 10’da getirilmişlerdir. Yargıçlar birkaç gün içinde, normalde altı ayda verdiklerinden çok daha fazla sayıda karar vermişlerdir.” (FIDH raporu, s. 26).

b. Alıkoyma ve sınır dışı koşulları

72. PACE İzleme Komitesi, alıkoyma ve sınır dışı koşullarıyla ilgili olarak, ortak raportörlerin yürüttükleri görev sırasında bahsettikleri “çok kalabalık”, “katlanılmaz”, ve “insanlık dışı” koşullardan haberdar oldukları tanıklığa atıfta bulunmuşlardır. İddialara göre alıkonulanlar sadece sağlık yardımından mahrum kalmamışlar aynı zamanda tüm temel ihtiyaçlarını giderme imkanından da mahrum bırakılmışlardır.

Bu durum, tanık ifadelerine göre astım rahatsızlığı olan 48 yaşındaki Gürcistan vatandaşı Tengiz Togonidze'nin ölümüne sebep olmuştur. Togonidze sağlık desteği olmaksızın ve temiz hava almak için dışarı çıkamadan iki hafta alıkonulduktan sonra, 17 Ekim 2006 tarihinde, St Petersburg alıkoyma merkezi ile Moskova Domodedovo Uluslararası Havaalanı arasında birkaç saat süren bir yolculuk sonrasında ölmüştür. Söz konusu tarihte Federal Göç Hizmetleri Başkan Yardımcısı olan Bay Turkin, ilgili alıkoyma merkezinin kapatılmakta olduğunu söylemiştir. İzleme Komitesi de, Moskova 2 No'lu alıkoyma merkezinde iki ay boyunca yetersiz sağlık desteği ile kalmak zorunda kalan ve acil sağlık yardımının reddedilmesi sonrasında 2 Aralık 2006'da ölen 52 yaşındaki Gürcistan vatandaşı Bayan Manana Jabelia'nın durumuna dikkat çekmiştir (PACE raporu, § 60).

Son olarak İzleme Komitesi Gürcistan vatandaşlarının Ekim 2006 başında kargo uçaklarıyla taşınma koşullarına işaret etmiştir. Bu tür bir taşıma, yolcuların yaşamını tehlikeye attığı için Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü normlarını ihlal etmiştir (PACE raporu, § 57).

73. FIDH “Moskova ve civarındaki bölgelerde yabancılar için, esas olarak eskiden sarhoşlar için tahsis edilmiş hücrelerden dönüştürülmüş sekiz alıkoyma merkezi bulunduğunu (TsVSiG) belirtmiştir. 1 No.'lu merkezler (Novoslobodskaya bölgesinde), 2 No.'lu (Peredelkino'da) ve 8 No.'lu (Mnevniki'de) merkezler “Sivil Destek” Komitesince ziyaret edilmiştir. Dimitrovskoe Chaussée Sokağı'nda bulunan birinin önünde, alıkonulan kişileri yaklaşık 320 kişilik alana sahip bir merkeze bırakmak üzere, polis araçlarından oluşan yaklaşık 2 km'lik bir kuyruk bulunmaktadır. Alıkonulanlar, hücre başına sekiz yerine on altı kişi olduğunu ve yiyecek miktarının arttırılmadığını söylemişlerdir. Ayrıca o kadar çok kişi getirilmiştir ki TsVSiG'nin alıkonulanların tahliye belgelerini hazırlamak için bile yeterince süresi olmamıştır.” FIDH ayrıca alıkoyma sırasında ya da sınır dışı öncesindeki seyahat sırasında gerçekleşen dört ölüm vakasını vurgulamıştır (FIDH raporu, s. 26-27 (c) “Alıkonma koşulları ve alıkonma sırasında ölümler” başlığı altında).

74. HRW de benzer olaylar aktarmış ve ayrıca alıkonma sırasında gerçekleşen dört ölüm vakasına işaret etmiştir (HRW raporu, s. 53-57 “Gözaltında Gürcü ölümleri” başlığı altında ve s. 57-63, “İnsanlık dışı ve kötü muamele” başlığı altında).

İlk hususla ilgili olarak HRW ayrıca, iddialara göre çok zor alıkoyma koşullarına tabi tutulan ve ihtiyaç duydukları sağlık desteğinden ölümlerine sebebiyet verecek şekilde yoksun bırakılan Bay Togonidze ve Bayan Jabelia'nın durumuna dikkat çekmiştir. Göz altında ölen diğer iki Gürcistan vatandaşının durumu da zikredilmiştir. Bunun yanı sıra, iddialara göre Rus mercileri bu ölümlerin ardından, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesine göre yeterli bir soruşturma yürütme yükümlülüğü altında olmalarına rağmen, bu yükümlülüklerini yerine getirmemişlerdir.

HRW ikinci hususa ilişkin olarak, çok sayıda Gürcistan vatandaşının yetersiz alıkoyma ve sınır dışı koşulları dolayısıyla (fazla kalabalık hücreler, su ve yiyecek yokluğu ve yüzden fazla sayıda Gürcistan vatandaşının kargo uçağıyla taşınması), insanlık dışı ve kötü muameleye tabi tutulduğunu belirtmiştir.

II. İLGİLİ İÇ HUKUK VE UYGULAMA

A. Göç yasaları ve Gürcistan vatandaşlarının özel durumu

75. Göçmenlerin ülkeye girişi ve ülkede ikamet etmesini düzenleyen iki yasa mevcuttur: Yabancı Uyrukluların Rusya Federasyonu'ndaki Hukuki Statüsü'ne dair 25 Temmuz 2002 tarihli 115-FZ sayılı Federal Yasa ve Yabancı Uyruklular veya Vatansız Göçmenlerin Kayıt Altına Alınmasına Dair 18 Temmuz 2006 tarihli 109-FZ sayılı Yasa.

Yabancı Uyrukluların Hukuki Statüsü'ne ilişkin Yasa'nın 29 Ekim 2002'de yürürlüğe girmesinden itibaren, -Gürcistan vatandaşları da dahil olmak üzere- tüm CIS vatandaşlarından, daha önce Rus topraklarında yasal oturma iznine sahip olsalar dahi, oturma iznine başvurarak durumlarını yasallaştırmaları istenmiştir. Yasa'nın 20 ve 21. kısımları altında, bu kategoriye giren kişilerin ayrıca, ikamet ettikleri adresi gösteren bir tescil belgesi alabilmek için Rus Federal Göçmenlik Hizmetleri'nin yerel ofislerine bir tescil başvurusu yapmaları gerektiği belirtilmiştir. Eğer mesleki bir faaliyet gerçekleştirmek isterlerse bu kişilerin, 13. kısım uyarınca bir çalışma izni ve göçmen çalışma kartı almaları gerekmektedir. Bir seminere katılmak ya da Rusya Federasyonu'nda iş ilişkilerine sahip olmak isteyen yabancı uyruklular için değişken süreli bir iş vizesi (деловая) çıkarılmaktadır fakat bu vize onlara yasal olarak Rusya topraklarında çalışma izni sağlamamaktadır.

Buna ek olarak, Gürcistan da dahil olmak üzere bazı CIS üyesi devletlerin vatandaşları için vizesiz seyahat hakkını düzenleyen 9 Ekim 1992 tarihli Bişkek Anlaşması'nın kaldırıldığı 5 Aralık 2000 tarihinden itibaren, tüm Gürcistan vatandaşları Rusya topraklarına girmek için vizeye başvurmak zorundadır.

B. Çeşitli uluslararası hükümete bağlı ve hükümet dışı kuruluşların konumu

76. PACE İzleme Komitesi, FIDH ve ECRI, 25 Temmuz 2002 tarihli Yabancı Uyrukluların Rusya Federasyonu'ndaki Yasal Statüsüne ilişkin Yasa'da göçmenleri güvencesiz bir konuma sokan geçiş hükümlerinin eksikliğini ve oturma izni, tescil sertifikası ya da çalışma izni elde etme usulünün karmaşıklığını vurgulamışlardır (bkz. PACE raporu, § 54, aynı zamanda BM Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Komite'nin (CERD) 2 Haziran 2003 tarihli sonuçlarına da atıf yapan FIDH raporu s. 12-13, CERD/C/62C0/7 ve ECRI'nin 16 Aralık 2005 tarihli Rusya Federasyonu hakkındaki üçüncü raporu, ECRI (2006) 21).

C. İdari sınır dışı usulü

77. Rusya Federasyonu'nun göç düzenlemelerini (Kabahatler Kanunu 18.8, 18.10 ve 18.11 maddeleri) ihlal eden her yabancı ülke vatandaşı idari para cezasıyla cezalandırılır ve sınır dışı edilme tehdidiyle karşılaşır. Rusya Federasyonu'ndan sınır dışı edilme ile sonuçlanabilecek idari nitelikli her tür suçlamaya (3.2 maddesi) ilişkin karar bir ilk derece mahkemesi yargıcı tarafından verilmelidir (23.1 § 3 maddesi). On gün içinde bir mahkemeye veya üst mahkemeye itirazda bulunulabilir (30.1 § 1, 30.2 § 2 ve 30.3 § 1 maddeleri). Bu itiraz süresi itirazda bulunanın talebi üzerine uzatılabilir (30.3 § 2 maddesi). İdari bir sınır dışı kararına karşı yapılan itiraz, itirazı içeren belgelerin sunulmasını izleyen bir gün içinde incelenir (30.5 § 3 maddesi). Bu başvuru mahkeme masraflarından muaftır ve sınır dışı kararını durdurucu etkiye sahiptir (31.1, 31.2 § 2, 31.3 §§ 1, 2 ve 3 maddeleri). Son olarak bir yabancı ülke vatandaşı, icra edilebilir hale gelmiş bir idari sınır dışı kararına karşı da temyiz mahkemesine itirazda bulunabilir (Anayasa Mahkemesi'nin 22 Nisan 2004 ve 12 Nisan 2005 tarihli, Kabahatler Kanunu'nun 30.11 §§ 1, 2 ve 3. maddelerinin Anayasaya uygunluğu hakkındaki kararı).

III. TARAFLARIN TALEPLERİ

A. Başvurucu Hükümet

78. Başvurucu Hükümet Mahkeme'den aşağıdaki talepleri kabul etmesini istemiştir:

“I. Kabul edilebilirliğe ilişkin olarak:

a. iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralı bu yargılamalara uygulanmadığı için, başvurusunun şikayetleri kabul edilebilir bulunmalıdır zira iddia edilen ihlaller Rus

yetkililerce resmi olarak hoşgörüyle karşılanan, Sözleşme'ye aykırı nitelikli, tekrar eden bir eylem zincirinin bir parçasıdır ve dolayısıyla idari bir uygulamayla ilgilidir.

b. Buna alternatif olarak, başvurunun şikayetleri kabul edilebilirdir zira Rusya Federasyonu'ndaki iç hukuk yolları Sözleşme'deki anlamıyla etkili ve erişilebilir olmadığından ve Gürcistan vatandaşları ile Gürcü etnik kökene sahip bireyleri bu yolları tüketmekten muaf tutan özel koşullar bulunduğundan, iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralı uygulanmaz.

c. Başvuru altı aylık süre içinde sunulmuştur.

II. Esasa ilişkin inceleme: Rusya Federasyonu Sözleşme'nin 3, 5, 8, 13, 14 ve 18. maddeleri ile 1 No'lu Protokol'ün 1 ve 2. maddelerini ve 7 No'lu Protokol'ün 1. maddesini ihlal etmiştir.

III. Giderim: Başvurucu Devlet bu ihlaller nedeniyle, zarar gören tarafa tazminat ödenmesini ve giderim tedbirlerine hükmedilmesini gerektiren bir adil tazminat hakkına sahiptir.”

79. Yukarıdaki hususa ilişkin olarak Başvurucu Hükümet Mahkeme'den 41. madde uyarınca “adil tazminat”a hükmetmesini, diğer bir deyişle tazminat, giderim, eski hale iade (*restitutio in integrum*), giderler ve masraflar ile, ihlaller ve bu yargılamaların bir sonucu olarak mağdur olan tarafların tüm maddi ve manevi zararı için belirlenecek olan telafinin ödenmesini” istemiştir.

80. Kabul edilebilirliğe ilişkin duruşmada başvuru Hükümet, başvurularında anlatılan ve dinlenen Gürcü tanıklarca da işaret edilen bireysel vakalara sadece idari bir uygulamanın varlığını ortaya koymak için yer verildiğini belirtmiştir. Yirmi üç Gürcü başvuru (bunlardan üçü tanık olarak dinlenmiştir) ayrıca Mahkeme'ye bireysel başvuruda bulunmuştur.

B. Davalı Hükümet

81. Davalı Hükümet ise aşağıdaki hususları belirtmiştir:

“Mahkeme’nin Büyük Daire yargıç heyeti tarafından yapılan tanık duruşması, Sözleşme’nin 3, 5, 8, 13, 14 ve 18. maddeleri ile 1 No’lu Protokol’ün 1 ve 2. maddeleri ve 7 No’lu Protokol’ün 1. maddesinin ihlal edildiği iddiasını taşıyan Gürcistan - Rusya (I) başvurusunun açıkça temelden yoksun olduğu yönündeki Rusya Federasyonu yetkililerinin tavrını tümüyle desteklemektedir. Tanık duruşması sırasında, söz konusu tarihte Rusya Federasyonu yetkililerinin Gürcistan vatandaşlarını toplu olarak sınır dışı etmek şeklinde idari bir pratiğe başvurdukları yönünde hiç bir delil ortaya koyulmamıştır. Tanık duruşması sırasında, Rusya topraklarından idari sınır dışına maruz kalan tanıkların, haklarının söz konusu tarihte Rus mercileri tarafından ihlal edildiğine inanan diğer Gürcistan vatandaşları gibi, Mahkeme’ye başvurmadan önce tüketmeleri gereken etkili iç hukuk yollarının bulunduğuna ilişkin Rus mercilerinin argümanları objektif olarak kanıtlanmıştır. Buna bağlı olarak Rusya Federasyonu, esasa ilişkin taleplerle altı ay ve iç hukuk yollarının tüketilmesi kurallarına dair şikayetleri birleştiren *Gürcistan-Rusya(I)* başlıklı devletlerarası başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin 30 Haziran 2009 tarihli karar göz önünde tutularak, işbu başvurunun esastan incelenmemesi gerektiğine inanmaktadır (bkz. Mahkeme’nin *Markin-Rusya* kararı, başvuru no. 59502/00, 30 Mart 2006)”.

HUKUKİ DEĞERLENDİRME

I. OLGULARIN TESPİTİ VE DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN İLKELER

82. Esasa ilişkin incelemeye ve her bir şikayet temelinde delillerin değerlendirmesine geçmeden önce Mahkeme, kendisine sunulan yazılı ve sözlü tüm deliller ile yapacağı değerlendirmenin ilkelerini ortaya koyacaktır.

A. Olguların tespiti

83. Mahkeme olguları tespit edebilmek amacıyla, tarafların görüşlerini ve taraflarca sunulan belgeler ile Strazburg’da dinlenen tanıkların beyanlarını esas alacaktır.

84. Mahkeme aynı zamanda PACE İzleme Komitesi, HRW, FIDH ve Rusya Federasyonu İnsan Hakları Komiseri’nin (Rus ombudsmanı) 2006 yılı raporu gibi, uluslararası hükümete bağlı ve hükümet-dışı kuruluşların raporlarını da göz önüne almıştır. Başvurucu Hükümet tarafından sunulan bazı belgeler de bu raporlarda yer almaktadır.

1. Diğer belgesel deliller

85. Bunun yanı sıra Mahkeme 28 Haziran 2010 ve 8 Mart 2011 tarihli mektuplarla ve 8 Mart 2011 tarihli tanık duruşmasında davalı Hükümetten aşağıdaki ek belgeleri sunmasını istemiştir:

i) Kitlel yakalama ve sınır dışı etmelerin başladığı Ekim 2006 ayı öncesi ve sonrasındaki sınır dışılar arasında bir karşılaştırma yapabilmek amacıyla Gürcistan vatandaşlarının 2006 ve 2007 yılları boyunca sınır dışı edilme durumlarına ilişkin aylık istatistikler;

ii) St Petersburg ve Leningrad Bölgesi İçişleri Genel Müdürlüğü ile Rusya Federasyonu İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılan ve başvuru Hükümet'in atıfta bulunduğu 0215 ve 849 sayılı iki sirküler; -davalı Hükümet bu belgelerin gerçekliğine karşı çıkmış ve söz konusu sirkülerleri "devlet sırrı" olarak sınıflandırılmış olmaları nedeniyle sunamayacaklarını söylemiştir.- (bkz. yukarıda 32. paragraf);

iii) Gürcü öğrencilerin listesini sormak amacıyla çeşitli Rus okullarına bilgi talebi gönderen Rus memurlar hakkında başlatılan disiplin soruşturmalarına ilişkin belgeler; -davalı Hükümet söz konusu memurlar hakkında disiplin yaptırımları uygulandığını belirten birtakım belgelerin bir kopyasını sunmuştur.-;

iv) Söz konusu dönem boyunca (Ekim 2006'dan Ocak 2007'ye kadar) Gürcistan vatandaşlarına yönelik sınır dışı kararlarına karşı yapılan itirazlarda Rus mahkemelerinin verdiği karar sayısına ilişkin istatistikler – davalı Hükümet 15 Nisan 2011 tarihli mektubunda bir kez daha Gürcistan vatandaşlarının sınır dışı edilmesine dair aylık istatistiklere sahip olmadıklarını söylemiştir (idari kabahat işleyenlerin uyuşu ilk derece mahkemelerinin istatistiklerinde görülmemektedir; tüm Rusya Federasyonu için elektronik veri tabanı ise 210 yılından itibaren mevcuttur). Buna karşın Hükümet, ilgili dönem için elle tutulan kayıtlardan elde edilen, Rusya Federasyonu'nun on sekiz bölgesinden mahkemelerin verdiği 86 temyiz kararının kopyalarını sunmuştur. Bu kararlardan sadece 42'sinin söz konusu dönemde sınır dışı edilen Gürcü vatandaşlarına ilişkin olduğunu; bunlardan 21'inin ilk derece mahkemesi kararını iptal ettiğini belirtmek gerekir. Ayrıca Mahkeme'ye sunulan 86 temyiz kararından sadece 8'i Moskova şehriyle; 17'si de St Petersburg şehriyle ilgilidir. Oysa Gürcistan vatandaşlarına yönelik sınır dışı işlemlerinin çoğunluğu bu şehirlerde gerçekleşmiştir. Son olarak Moskova'ya ilişkin 8 temyiz kararından biri ve St Petersburg'a ilişkin 17 temyiz kararından 12'si polis memurlarının Gürcistan vatandaşlarını, yasada öngörüldüğü gibi önce Federal Göçmenlik Hizmetleri'ne değil doğrudan mahkemeye götürmüş olmaları gerekçesiyle verilen, idari mercilere sevk kararlarıdır.

2. Tanık beyanları

86. 31 Ocak ve 4 Şubat 2011 arasındaki hafta boyunca Büyük Daire yargıç heyeti toplam yirmi bir tanık dinlemiştir. Bunlardan dokuzu başvuru Hükümet, onu davalı Hükümet tarafından sunulmuş; ikisi heyet tarafından seçilmiştir.

87. Başvuru Hükümet tarafından önerilen dokuz tanık (Bay Togonizde'nin eşi olan ve olaylara dolaylı olarak tanıklık eden 8 numaralı tanık ile söz konusu tarihte Gürcistan'ın Rusya Federasyonu'ndaki konsolosu olarak görev yapan Bay Pataridze hariç) Rus yetkililerce yakalanan, alıkonulan ve sınır dışı edilen Gürcistan vatandaşlarıdır. Tanıklıkları, 2006 sonbaharında gerçekleşen yakalama, alıkoyma ve sınır dışı koşullarına ilişkin olmuştur.

88. Davalı Hükümet tarafından önerilen on tanık kamu görevlileridir. Bu tanıkların beyanları özellikle Gürcistan vatandaşlarının yakalanma, alıkonulma ve sınır dışı edilme koşullarına, istatistik verilere ilişkin ve St Petersburg ve Leningrad Bölgesi İçişleri Genel Müdürlüğünce çıkarılan talimatlar ve bu talimatların atıf yaptığı sirküler hakkında olmuştur.

89. Mahkeme tarafından seçilen iki tanık, PACE İzleme Komitesi'nin söz konusu tarihteki raporörü Bay Eörsi ve söz konusu tarihte Gürcistan'da OSCE misyonuyla bulunan insan hakları görevlisi Bay Tugushi'dir.

90. Heyet aynı zamanda, aralarında söz konusu tarihte St Petersburg ve Leningrad İçişleri Genel Müdürlüğü İcra Müdürü olan ve 30.09.2006 tarihli 0215 sayılı sirkülerin (bkz. yukarıda 31. paragraf) uygulanmasının etkililiğini arttırmayı amaçlayan 2 Ekim 2006 tarihli talimatı imzaladığı varsayılan Bay Piotrovskiy de olmak üzere, başka tanıklar da dinlemek istemiştir. Dinlenileceği günden önceki gün davalı Hükümet, temsilcisi Bay Piotrovskiy'in acilen hastaneye kaldırıldığını bildirmiş ve bu doğrultuda bir hastane kaydı sunmuştur.

91. Heyet aynı zamanda söz konusu tarihte Rusya Federasyonu İnsan Hakları Komiseri olan Bay Lukin'i de dinlemek istemiş fakat kendisi Mahkeme'nin celbine cevap vermemiştir.

92. Son olarak heyet, söz konusu tarihte Rusya Federasyonu Başkanı'nın İnsan Hakları ve Sivil Toplum alanındaki Danışma Konseyi'nin başkanı olan Bayan Pamfilova'yı dinlemek istemiştir. Ancak kendisini tanık olarak dinlemek mümkün olmamıştır zira davalı Hükümet, 15 Ekim 2010 tarihli mektubuyla Bayan Pamfilova'nın artık bir kamu görevlisi değil, özel kişi olduğunu ve bu sebeple kendisinin adresini Mahkeme'ye sunmalarının mümkün olmadığını belirtmiştir. Bu noktada tekrar etmek gerekir ki, Sözleşmeciler Taraflar kendi topraklarında ikamet eden bir tanıkla ilgili her tür celpnameyi tebliğ etme yükümlülüğü altındadırlar (bkz. Mahkeme İç Tüzüğü Eki'nin A5 § 4 maddesinin ilk cümlesi).

B. Delillerin değerlendirilmesine ilişkin ilkeler

93. Mahkeme delilleri değerlendirirken, devletlerarası iki başvuruda belirlemiş olduğu (bkz. *İrlanda - Birleşik Krallık*, 18 Ocak 1978, § 161, A Serisi no. 25, ve *Kıbrıs - Türkiye* [BD], no. 25781/94, § 113, ECHR 2001 IV) ve o andan itibaren yerleşik içtihadının bir parçası haline gelen “makul şüphenin ötesinde” delil standardını benimsemiştir (bkz. *inter alia*, *Ilaşcu ve Diğerleri - Moldova ve Rusya* [BD], no. 48787/99, § 26, ECHR 2004VII, ve *Davydov ve Diğerleri - Ukrayna*, no. 17674/02 ve 39081/02, § 158, 1 Temmuz 2010).

94. Bununla birlikte, hiç bir zaman bu standardı ceza davalarında kullanan ulusal hukuk sistemlerinin yaklaşımını benimseme amacı olmamıştır. Mahkeme’nin rolü, ceza hukukunda suça ya da hukuki sorumluluğa ilişkin hüküm vermek değil, Sözleşmeciler Devletlerin Sözleşme kapsamındaki sorumluluklarına karar vermektir. Sözleşme’nin 19. maddesi kapsamındaki görevinin özelliği -Yüksek Sözleşmeciler Tarafların Sözleşme’de korunan temel hakları güvenceye almak amacıyla yükümlülüklerini yerine getirmelerini sağlamak-, Mahkeme’nin kanıt ve ispat konularına yaklaşımını belirlemektedir. Mahkeme önündeki yargılamada, delillerin kabul edilebilirliğine ilişkin usuli engeller veya bu delillerin değerlendirilmesinde önceden belirlenmiş bir formül mevcut değildir. Mahkeme, kendi kanaatine göre, olgulardan ve tarafların sunduğu görüşlerden açığa çıkabilecek çıkarımlar da dahil olmak üzere, tüm delillerin serbest değerlendirilmesi yoluyla desteklenen sonuçları benimser. Yerleşik içtihadına göre delil, yeterince güçlü, açık ve birbiriyle uyumlu çıkarımlardan veya aksi ispat edilmemiş fiili karinelere de oluşabilir. Ayrıca belirli bir sonuca ulaşılması ve buna bağlı olarak ispat yükünün dağıtılması için gerekli olan ikna düzeyi, olguların özgünlüğü, ileri sürülen iddianın niteliği ve tehlikede olan Sözleşme hakkıyla içsel olarak bağlantılıdır. Mahkeme aynı zamanda, Sözleşmeciler bir devletin temel hakları ihlal ettiğini tespit ettiği bir karara bizzat atfettiği ciddiyeti de dikkate alır (*inter alia*, *Nachova ve Diğerleri - Bulgaristan* [BD], no. 43577/98 ve 43579/98, § 147, ECHR 2005-VII, ve *Mathew -Hollanda*, no. 24919/03, § 156, ECHR 2005IX).

95. Mahkeme idari bir uygulamanın varlığının kanıtlanmasında, ispat yükünün ilgili Hükümetlerden biri veya diğeriyle sınırlı olduğu görüşünü temel almayacak; daha ziyade hangi kaynaktan gelmiş olursa olsun önündeki tüm materyali inceleyecektir (bkz. yukarıda atıf yapılan *İrlanda - Birleşik Krallık* ve *Kıbrıs - Türkiye*, ibid.). Buna ek olarak, tarafların Mahkeme’nin delil elde etme çabalarına ilişkin davranışları dikkate alınacak bir husus teşkil edebilir (bkz. *İrlanda - Birleşik Krallık*, *Ilaşcu ve Diğerleri* ve yukarıda atıf yapılan *Davydov ve Diğerleri*, ibid.).

II. SÖZLEŞME’NİN 38. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

96. Davalı Hükümet’in sırasıyla St Petersburg ve Leningrad Bölgesi İçişleri Genel Müdürlüğü ve Rusya Federasyonu İçişleri Bakanlığınca çıkarılan 0215 ve 849 sayılı sirkülerleri (bkz. yukarıda 30. paragraf) Mahkeme’ye sunmayı ısrarla reddetmesine ilişkin olarak Mahkeme mevcut davadaki incelemesine, davalı Hükümet’in Sözleşme’nin 38. maddesinde düzenlenen usuli yükümlülüğünü yerine getirip getirmediğini irdeleyerek başlamayı uygun görmüştür. 38. madde şu şekildedir:

“Mahkeme başvuruyu tarafların temsilcileriyle birlikte inceler ve gerekirse ilgili Yüksek Sözleşmeciler Tarafların, etkin olarak yürütülmesi için gerekli tüm kolaylıkları sağlayacağı bir soruşturma yürütür.”

A. Tarafların görüşleri

1. Başvurucu Hükümet

97. Başvurucu Hükümet davalı Hükümet’in Mahkeme’ye 0215 ve 849 sayılı sirkülerleri sunmayı reddetmesine ilişkin yeterli bir açıklama vermediğini öne sürmüştür. Hükümet Mahkeme’nin ilgili içtihadına atıfta bulunarak, Mahkeme’den kendi iddialarının haklılığına ilişkin lehe çıkarımda bulunmasını ve Sözleşme’nin 38. maddesinin ihlal edildiğine karar vermesini talep etmiştir.

2. Davalı Hükümet

98. Davalı Hükümet kendi payına, “devlet sırrı” olarak sınıflandırılmış ve ifşa edilemeyecek olmaları nedeniyle sirkülerleri Mahkeme’ye sunabilecek konumda olmadıklarını belirtmiştir. Rusya Federasyonu İçişleri Bakanlığı’na göre sirkülerler, Rusya Federasyonu idari birimlerinin Gürcistan vatandaşlarının haklarını kasten ihlal eden tedbirler almalarına yönelik hiç bir emir içermemektedir. Tanık duruşmasında, duruşma tarihinde Moskova İçişleri Bakanlığı Hukuk Departmanı Başkan Yardımcısı olan Bay Nikishin, sözde 2 Ekim 2006 tarihinde St Petersburg ve Leningrad Bölgesi İçişleri Genel Müdürlüğünce çıkarılan talimatın sahte olduğunu ve 0215 ve 849 sayılı (ikincisi bir telegram olan) sirkülerlerin “devlet sırrı” olarak sınıflandırıldıklarını; çeşitli ulusal suç örgütlerine ilişkin bir ibare içerdiklerini fakat özellikle seçici biçimde Gürcistan vatandaşlarını işaret etmediklerini teyit etmiştir. Bu sirkülerlerin ifşa edilmesi Rus hukukuna göre yasaklanmıştır ...

B. Mahkeme'nin değerlendirmesi

1. Genel ilkeler

99. Mahkeme bireysel başvurularla ilgili olarak geliştirdiği ve devletler arası başvurulara da uygulanması gereken aşağıdaki genel ilkeleri yineler:

“... Sözleşme'nin 34. maddesinde düzenlenen bireysel başvuru sisteminin etkili işlemesi için devletlerin, başvuruların düzgün ve etkili bir biçimde incelenmesini mümkün kılacak gerekli tüm kolaylıkları sağlamaları son derece önemlidir. Bu yükümlülük Sözleşmeciler Devletlerin, gerek soruşturmaların yürütülmesinde gerekse başvuruların incelenmesine yönelik genel görevlerinin ifasında Mahkeme'ye gerekli tüm kolaylıkları sağlamasını gerektirir. Hükümet tarafından elinde bulunan bu tür bilginin tatmin edici bir açıklama olmaksızın sunulmaması, sadece başvuru iddialarının haklı bir temeli olduğu yönünde çıkarımlarda bulunabilmeye yol açmaz fakat aynı zamanda davalı Devletin Sözleşme'nin 38. maddesinden kaynaklanan yükümlülüklerine ne ölçüde uygun davrandığına ilişkin kararı da olumsuz etkileyebilir (bkz. *Tahsin Acar - Türkiye* [BD], no. 26307/95, §§ 253-54, ECHR 2004 III; *Timurtaş - Türkiye*, no. 23531/94, §§ 66 and 70, ECHR 2000VI; ve *Tanrıkulu - Türkiye* [BD], no. 23763/94, § 70, ECHR 1999IV).”

(bkz. *Janowiec ve Diğerleri - Rusya* [BD], no. 55508/07 ve 29520/09, § 202, ECHR 2013).

2. Bu ilkelerin uygulanması

100. Mahkeme mevcut davada, 28 Haziran 2010 tarihli bir mektupla davalı Hükümetten, St Petersburg ve Leningrad Bölgesi İçişleri Genel Müdürlüğüne çıkarılan 122721/08 sayılı ve 2 Ekim 2006 tarihli talimat ile Federal Göç Hizmetlerince 18 Ekim 2006'da çıkarılan bilgi notunun (bkz. yukarıda 30-31. paragraf) atıfta bulunduğu ve Mahkeme'nin mevcut davada gerçeklerin açığa çıkarılması için asli belgeler olarak gördüğü 0215 ve 849 sayılı sirkülerlerin bir kopyasını sunmasını istemiştir .

101. Tanık duruşmasında yargıç heyeti davalı Hükümet temsilcisinin dikkatini, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 44 A-C (Mahkeme'yle işbirliği yapma görevi) ve 33. maddelerine (belgelerin aleni niteliği) çekerek, Mahkeme'nin iki sirkülerin birer kopyasının sunulması talebini tekrar sözlü olarak yinelemiştir.

102. Mahkeme 8 Mart 2011 tarihli ikinci bir mektupla talebini yazılı olarak yinelemiş ve ayrıca yukarıda sözü edilen iki kurala da atıfta bulunmuştur. Mahkeme 44C maddesinin lafzına uygun olarak, “bir tarafın Mahkemece talep edilen delili ibraz etmekten veya bilgiyi sunmaktan imtina etmesi yahut da ilgili bilgiyi kendiliğinden ifşa etmekten ya da yargılamaya etkin bir biçimde katılmaktan kaçınması durumunda Mahkeme'nin, uygun gördüğü çıkarımlarda bulunabileceğini” ifade etmiştir.

103. Davalı Hükümet sirkülerlerin varlığına karşı çıkmamış fakat “devlet sırrı” olarak sınıflandırılmış olmaları ve ifşasının Rus hukukuna göre yasak olması nedeniyle bunların bir kopyasını Mahkeme'ye sunmayı

reddetmekle birlikte, içeriğinin başvuru Hükümet'in iddialarıyla uyuşmadığını ileri sürmüştür.

104. Mahkeme olaylara ilişkin birbiriyle çelişen anlatımların bulunması halinde, kendisinin gerçekleri açığa çıkarırken kaçınılmaz biçimde, tıpkı herhangi bir ilk derece mahkemesinin karşılaştığına benzer zorluklarla yüz yüze geldiğini yinelemiştir. Bu davada olduğu gibi, davalı Hükümet'in başvuru Hükümet'in iddialarını doğrulayabilecek ya da yalanlayabilecek bilgiye münhasıran erişiminin olduğu durumlarda, Hükümet tarafından tatmin edici bir açıklama yapmaksızın işbirliğinin reddedilmesi başvuru Hükümet'in iddialarının haklı bir temele sahip olduğu yönünde sonuçlar çıkarılmasına sebep olabilir (bkz. *Imakayeva - Rusya*, no. 7615/02, § 111, ECHR 2006XIII (extracts)).

105. Buna ek olarak, daha önce “devlet sırrı” olarak sınıflandırılmış belgelere ilişkin davalarda da belirtildiği gibi, davalı Hükümet Mahkeme'nin delil ibrazına ilişkin talebinin reddini gerekçelendirmek için iç hukuk hükümlerine dayanamaz (bkz. *mutatis mutandis*, yukarıda atıf yapılan *Davydov ve Diğerleri*, § 170; *Nolan ve K. - Rusya*, no. 2512/04, § 56, 12 Şubat 2009; ve yukarıda atıf yapılan *Janowiec ve Diğerleri*, § 206).

106. Son olarak Mahkeme mevcut davada, davalı Hükümet'in söz konusu sirkülerlerin gizliliği için belirli bir açıklama yapmakta başarısız olduğunu kaydeder. Dolayısıyla iç işleyişe dair belgeler olsa dahi, bu sirkülerlerin uygulanabilmeleri için farklı idari kademelerdeki çok sayıda kamu görevlisinin dikkatine sunulmuş olmaları gerekeceğinden Mahkeme, bu sınıflandırma bakımından ciddi şüpheler taşımaktadır.

107. Mahkeme bir belgenin gizliliğini değerlendirirken benimsediği kriterlerden birinin, gizli istihbarat ve en yüksek kademedeki devlet görevlileri dışında bu belgenin başka herhangi biri tarafından bilinip bilinmediğine bakılması olduğunu tekrar belirtir (bkz. *mutatis mutandis*, yukarıda atıf yapılan *Nolan ve K.*, § 56, ve yukarıda atıf yapılan *Janowiec ve Diğerleri*, § 206).

108. Davalı Hükümet'in söz konusu sirkülerleri ifşa etmemek için güvenlikle ilgili meşru menfaatlerinin olduğu kabul edilse bile, Mahkeme'nin Hükümet'in dikkatini, Mahkeme İç Tüzüğü'nün, kamunun erişimini sınırlandırma imkanlarını içeren 33 § 2. maddesine çektiğini vurgulamak gerekir (bkz. *mutatis mutandis*, Mahkeme Başkanı'nın Rus Hükümetince sunulan bazı belgelerin gizliliğine dair güvenceler verdiği *Shamayev ve Diğerleri - Gürcistan ve Rusya*, no. 36378/02, §§ 15-17, 246 ve 362, ECHR 2005III).

109. Tüm bu etkenler dikkate alındığında Mahkeme davalı Hükümet'in, Sözleşme'nin 38. maddesi uyarınca Mahkeme'nin gerçekleri açığa çıkarma görevi sırasında gerekli tüm kolaylıkları sağlama yükümlülüğüne aykırı davrandığı kanaatindedir. Dolayısıyla başvuru Hükümet'in esasa ilişkin iddialarının haklılığına ilişkin olarak, konuyla ilgili gördüğü tüm sonuçları çıkaracaktır.

110. Buna bağlı olarak Sözleşme'nin 38. maddesi ihlal edilmiştir.

III. İDARİ BİR PRATIĞİN VARLIĞI İDDİASI, İÇ HUKUK YOLLARININ TÜKETİLMESİ VE ALTI AY KURALI HAKKINDA

111. Mahkeme, Daire'nin kabul edilebilirlik kararında idari bir pratiğe ilişkin “ilk bakışta delilin (prima facie evidence)” bulunduğunu kaydettiğini fakat “bu yönde idari bir pratiğin varlığı ve kapsamına ilişkin diğer sorular ile bu pratiğin Sözleşme hükümlerine uygunluğu incelemesini” ve altı ay kuralı uygulamasını esas incelemesiyle birleştirdiğini yineler. Aynı zamanda idari bir pratiğin varlığına ilişkin incelemeye yakından ilgili olması nedeniyle, “iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralının uygulanması meselesini ve mevcut davanın koşullarında bu kurala uygunluk incelemesini” de esas incelemesiyle birleştirmiştir (bkz. *Gürcistan - Rusya (I)* (k.k.) no. 13255/07, §§ 4446 ve 50, 30 Haziran 2009).

A. İdari pratik ve iç hukuk yollarının tüketilmesi

1. Tarafların görüşleri

a. İdari pratik

i. Başvurucu Hükümet'in görüşleri

112. Başvurucu Hükümet, ilk sunduğu görüşte olduğu gibi bir idari pratiğin iki temel unsurunun, diğer bir deyişle fiillerin tekrarının ve resmi bir hoşgörünün bu davada mevcut olduğunu ileri sürmüştür.

113. Fiillerin tekrarına ilişkin olarak başvuru Hükümet'in çağırdığı tanıklar Büyük Daire yargıç heyetine Gürcistan vatandaşlarının Rusya Federasyonu tarafından 2006 sonbaharında yakalanması, alıkonulması ve sınır dışı edilmesinin planlı bir nitelik taşıdığını doğrulamışlardır. Öte yandan, daha önce hiç bir zorlukla karşılaşmamışken evrakları birdenbire usulsüz hale gelmiştir. Rus yetkililerinin eylemlerinin yeterli sayıya ulaşmış ve iyice planlanmış olması, bunların istisnai ve münferit vakalar olduğu savını saf dışı bırakacak şekilde, tekrar eden bir ihlal dizisinin bulunduğu sonucuna ulaşmak için bir diğer delildir. Önceki veya sonraki yıllara ve aylara kıyasla, 2006 sonbaharında sınır dışı edilen Gürcistan vatandaşlarının sayısındaki artışa bakıldığında idari bir pratiğin varlığı özellikle daha bariz hale gelmektedir. Bu aynı zamanda, davalı Hükümet'in Gürcistan ile posta hizmetlerini askıya aldıklarını ve 5 Kasım 2006'da Rusya Federasyonu Federal Kongresi'nin (çift meclisli yasama) göç yasası ihlallerine karşı yürürlüğe koyulan tedbirleri sıkılaştırdıklarını yalanlamamış olması ile de desteklenmektedir. Son olarak başvuru Hükümet (özellikle HRW de dahil olmak üzere) çeşitli uluslararası hükümete bağlı ve hükümet-dışı kuruluşların raporlarına ve genel olarak Rusya Federasyonu'ndaki ırkçılık

ve yabancı düşmanlığı sorunu ile birlikte 2006 sonbaharında açığa çıkan anti-Gürcü politikaya ilişkin basında çıkan haberlere gönderme yapmıştır.

114. Resmi hoşgörüyeye ilişkin olarak başvuru Hükümet, özellikle Rus Hükümeti'nin hem alt hem de üst kademelerinin Gürcülerin kitlesel olarak sınır dışı edilmesi için birlikte çalıştığını belirten HRW raporuna göndermede bulunmuştur. Rapor etnik olarak Gürcü kökenlilerin polis tarafından yaygın olarak maruz bırakıldıkları belge denetimine ve her şeyden öte St Petersburg ve Leningrad Bölgesi İçişleri Genel Müdürlüğü'nün polise, Federal Göçmenlik Hizmetleri'ne ve mahkemelere gönderdiği, Gürcistan vatandaşlarını tespit etmek ve ülke dışına göndermek için gerekli adımları atmaya yönelik talimatlara işaret etmektedir. Ayrıca mağdurların ve uluslararası hükümete bağlı ve hükümet-dışı kuruluşların beyanları ile basın, hem 0215 ve 849 sayılı sirkülerlerin varlığını hem de bu sirkülerlerin içeriğini kanıtlamıştır. Başvuru Hükümet özellikle Rusya Federasyonu İnsan Hakları Komiseri'nin 2006 senesine ilişkin yıllık raporuna atıfta bulunmuştur. Son olarak Rus yetkilileri tarafından Rusya Federasyonu'ndaki çeşitli okullara, ebeveynlerini tespit etmek amacıyla Gürcü öğrencilerin listesinin talep edildiği mektuplar gönderilmiştir. Açıkça yasadışı olan bu talepleri gönderen kişilerin gerektiği gibi cezalandırılmaması da 2006 sonbaharında Gürcistan vatandaşlarına karşı yürütülen ayrımcı politikanın bir diğer kanıtıdır.

ii. Davalı Hükümet'in görüşleri

115. Davalı Hükümet bu iddiaları yalanlamıştır. Büyük Daire'nin yargıç heyeti tarafından yapılan tanık duruşması, Gürcistan yetkililerince ileri sürülen, Rusya Federasyonu'nun casuslukla suçlanan Rus görevlilerin tutuklanmasına karşılık olarak Gürcistan vatandaşlarına baskı uygulanması yönünde yetki verdiği ve onların yasadışı biçimde yakalanarak kitlesel olarak sınır dışı edilmelerini planladığı yönündeki iddiaları teyit edecek hiç bir delil sağlamamıştır.

116. Davalı Hükümet, Gürcistan vatandaşlarına karşı, işledikleri kabahatler nedeniyle sorumluluklarına ilişkin olarak attıkları adımların ve onları Rus topraklarından göndermeye yönelik aldıkları tedbirlerin hukuka uygun olduğunu ve meşru bir amaç izlediğini; bu tedbirlerin hiç bir zaman Gürcistan vatandaşlarının etnik kökenleriyle veya uyruklarıyla ilgili olmadığını ileri sürmüştür. Rus yetkilileri Gürcistan vatandaşlarına karşı hiç bir zaman Sözleşme'deki anlamıyla idari bir pratik veya toplu sınır dışı uygulamamışlardır.

117. Davalı Hükümet özellikle, başvuru Hükümet'in St Petersburg ve Leningrad Bölgesi İçişleri Genel Müdürlüğü'nün çıkardığı talimatların gerçekliğine ilişkin hiç bir delil sunmadığı değerlendirmesinde bulunmuştur. Başvuru Hükümet özellikle St Petersburg ve Leningrad Bölgesi İçişleri Genel Müdürlüğü tarafından çıkarılan talimatların -Bay Piotrovskiy tarafından imzalanmış olan, "sözde" bir kopyası diğerlerinin

yanı sıra PACE raporunun Ek'inde, HRW raporunda ve Rusya Federasyonu İnsan Hakları Komiseri'nin raporunda da yer alan 2 Ekim 2006 tarihli, özellikle Gürcistan vatandaşlarını hedef alan bir sınır dışı politikasının idari ve yargısal merciler arasında koordine edildiğine dair talimat da dahil olmak üzere- gerçekliğine dair hiç bir delil sunmamıştır. Rus mahkemeleri yürütmeden bağımsız nitelikte olduğundan, bu yönde bir işbirliğinden bahsetmek dahi saçmadır. Ayrıca tanık duruşması sırasında Rus yetkilileri bu tür talimatların asla çıkarılmadığını teyit etmişlerdir. Aynı şey, 2 Ekim 2006 tarihli, St Petersburg ve Leningrad Bölgesi Polis Amiri tarafından çıkarıldığı iddia edilen talimat ve 18 Ekim 2006 tarihli Federal Göçmenlik Hizmetleri'nin bilgi notu için de geçerlidir. Rus yetkililerin atıfta bulunduğu tek talimatlar, Başsavcı Yardımcısı'nın tüm savcılara, CIS vatandaşlarının hak ve özgürlüklerinin güvenceye alınması için denetimlerini sıklaştırmaları isteğiyle gönderdiği talimatlardır (bkz. yukarıda 38. paragraf). Bu talimatların dayanağı olduğu iddia edilen 0215 ve 849 sayılı sirkülerler ile emir ve bilgi notunun başvuru Hükümet tarafından ileri sürülen içeriğine davalı Hükümet tarafından karşı çıkılmıştır.

118. Bunun yanı sıra Rusya Federasyonu'ndaki okullarda eğitim gören Gürcü öğrencilerin listelerinin verilmesini talep eden Rus yetkililer münferit vakaları oluşturmaktadır (iki idari kurumla alakalı olarak sadece dört istek yapılmıştır.) ve bu kişiler, tanık ifadeleriyle teyit edildiği üzere, gereken yaptırımla karşılaşmışlardır.

119. Davalı Hükümet aynı zamanda, Gürcü yetkililerce işaret edilen kitlesel bir "anti-Gürcü kampanyası" iddialarını destekleyecek biçimde, inceleme konusu dönemde Gürcistan vatandaşlarına yönelik daha önce eşî görülmemiş kitlesel bir sınır dışı uygulamasının hiç bir resmi istatistiksel veriyle desteklenmediğine dikkat çekerek, başvuru Hükümet tarafından öne sürülen istatistiksel delile de karşı çıkmıştır. Hükümet özellikle HRW raporu ve PACE İzleme Komitesi raporu da dahil olmak üzere, bazı raporlarda yer verilen bilginin geçerliliğine de genel olarak itiraz etmiş ve bu bilginin büyük ölçüde Gürcü yetkililerin ya da Gürcistan vatandaşlarının beyanlarına dayandığını; belgelerle ya da başkaca kabul edilebilir delille teyit edilmediğini ileri sürmüştür. Dolayısıyla davalı Hükümet'in ağır ihlallerde bulunduğu sonucuna ulaşmak için bu raporların temel alınması mümkün değildir.

b. İç hukuk yollarının tüketilmesi

i. Başvurucu Hükümet'in görüşleri

120. Diğer yandan iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralının mevcut davada uygulanması halinde başvuru Hükümet, davalı Hükümet'in işaret ettiği hukuk yollarının davanın özgün koşullarında etkisiz ve erişime kapalı olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca Rus yetkililerce yürütülen ve kitlesel insan hakları ihlallerine yol açan anti-Gürcü kampanyanın genel bağlamı

Gürcistan vatandaşlarını bu hukuk yollarını kullanma yükümlülüğünden muaf kılmıştır.

Gürcistan vatandaşları henüz Rusya Federasyonu'nda oldukları sırada, sınır dışı kararlarına karşı itiraz etmemişlerdir zira kendileri böyle bir imkanın varlığı hakkında bilgilendirilmemişler ve hatta bazı durumlarda Rus yetkililer tarafından bu haklarından feragat ettikleri şeklinde formlar imzalamaya zorlanmışlardır. Bunu takiben, sınır dışı edildikten sonra iki ülke arasındaki tüm iletişim araçlarının kesintiye uğratılması nedeniyle ve Rusya Federasyonu'ndaki Gürcistan Konsolosluğu ile Gürcistan'daki Rusya Konsolosluğu hizmetlerini kullanmaları mümkün olmadığından bundan sonra itirazda bulunamamışlardır. Öte yandan sınır dışı kararları, sübjektif olup bu tür kararların azami on bir günlük itiraz süresi sona ermeden icra edilemeyeceğini düzenleyen Rus Kabahatler Kanunu kurallarına da aykırıdır (bkz. yukarıda 77. paragraf). Son olarak davalı Hükümet'in 15 Nisan 2011 tarihinde sunduğu mektubundaki eksiklikler (bkz. *in fine* yukarıda 85. paragraf) iç hukuk yollarının söz konusu tarihte etkili olmadığını teyit etmiştir.

ii. Davalı Hükümet'in görüşleri

121. Davalı Hükümet'in görüşüne göre, tanık beyanlarına bakıldığında başvuru Hükümet tarafından davet edilen tüm Gürcistan vatandaşlarının Rusya Federasyonu'nda yasadışı olarak ikamet ettikleri ve sınır dışı kararlarına itiraz etmek için erişilebilir ve etkili iç hukuk yollarını kullanabilecekleri açıktır. Sınır dışı edilmeden önce aleyhlerine verilen mahkeme kararlarına karşı temyize gidebilir veya yeniden yargısal inceleme isteyebilir ya da esastan itiraz edebilirlerdi. Mahkeme'nin mektubuna cevaben yazdıkları 15 Nisan 2011 tarihli mektupta Rus yetkililer, Rus hukukunda bu tür ihlallerin yaşanması halinde erişilebilecek olan yasal korumaları ayrıntılı olarak ortaya koymuşlar ve Rus mahkemelerinin, Gürcistan vatandaşlarının açtığı davalarda verdikleri kararlardan örnekler içeren bir listeyi sunmuşlardır. Bu bilgi Rusya'dan sınır dışı edilen Gürcistan vatandaşlarının sayısına ilişkin istatistiklerle ve söz konusu tarihte hiç bir biçimde "anti-Gürcü kampanya" veya toplu sınır dışı politikası yürütmediklerini savunan Rus yetkililerinin ifadeleriyle tam olarak uyumaktadır. Gürcistan vatandaşları aynı zamanda Rus hukukuna göre esasa ilişkin temyiz başvurusunda (*npomecm*) veya kararın yeniden incelenmesi talebinde bulunmaya yetkili olan savcılığa da başvurabilirlerdi.

2. Mahkeme'nin değerlendirmesi

a. Genel ilkeler

122. Mahkeme idari bir pratiğin iki unsuru taşıdığını hatırlatır: "fiillerin tekrarı" ve "resmi hoşgörü (bkz. *Fransa, Norveç, Danimarka, İsveç ve*

Hollanda - Türkiye, no. 99409944/82, Komisyon'un 6 Aralık 1983 tarihli kararı, § 19, DR 35, ve yukarıda atıf yapılan *Kıbrıs - Türkiye*, § 99).

123. Mahkeme “fiillerin tekrarı”nı, “yeterli sayıya ulaşmış, birbiriyle bağlantılı, aynı veya benzer nitelikli olan; salt münferit olaylar veya istisnalar değil, bir alışkanlık veya sisteme dönüşmüş ihlallerin birikmesi” olarak tarif etmiştir (bkz. yukarıda atıf yapılan *İrlanda - Birleşik Krallık* § 159, ve yukarıda atıf yapılan *Kıbrıs - Türkiye*, § 115).

124. “Resmi hoşgörü” ise, “doğrudan sorumlu olan kişilerin amirlerinin, fiillerden haberdar olmalarına rağmen sorumluları cezalandırmak veya ihlalin tekrarını engellemek üzere harekete geçmemesi; ya da üst düzey bir yetkilinin, birden fazla sayıda iddia karşısında, bunların doğruluğu veya yanlışlığına ilişkin uygun bir soruşturma yapmayı reddederek kayıtsızlık sergilemesi yahut da yargısal yollar sırasında bu şikayetlere ilişkin adil bir muhakeme yürütülmemesi yoluyla yasadışı fiillerin hoş görülmesi” anlamına gelir. Bu sonuncu unsura ilişkin olarak Komisyon, “bir üst yetkili tarafından atılan her adım fiillerin tekrarına bir son vermeye ya da alışkanlığı veya sistemi kesintiye uğratmaya yeterli düzeyde olmak zorundadır.” demiştir (bkz. yukarıda atıf yapılan *Fransa, Norveç, Danimarka, İsveç ve Hollanda - Türkiye*, ibid.). Mahkeme bununla bağlantılı olarak, “bir devletin üst düzey yetkililerinin bu tür bir pratiğin varlığından habersiz olduklarının veya en azından habersiz kalma yetkilerinin olduğunun düşünülemez olduğunu” belirtmiştir. Bunun yanı sıra Sözleşme’ye göre bu yetkililer astlarının fiilleriyle sıkı sıkıya bağlıdır; iradelerini astlarına buyurma görevi altındadırlar ve buna uyulmasını sağlama konusundaki güçsüzlüklerinin arkasına sığınamazlar” (bkz. yukarıda atıf yapılan *İrlanda - Birleşik Krallık*, § 159).

125. İç hukuk yollarının tüketilmesi kuralına ilişkin olarak Mahkeme, devletlerarası başvurulara ilişkin içtihadı uyarınca bu kuralın, başvuru Hükümet’in “bir pratikten, bu pratiğin sürmesinin veya tekrarının engellenmesi amacıyla şikayet etmekle birlikte ... Mahkeme’den söz konusu pratiğin delili ya da örnekleri olarak ileri sürdüğü vakalardan her biri hakkında tek tek karar vermesini istemediği” durumlarda ilkesel olarak uygulanmadığını yineler (bkz. yukarıda atıf yapılan *İrlanda - Birleşik Krallık*, § 159). Her halükarda, “idari bir pratiğin, diğer bir deyişle Sözleşme’ye aykırı fiillerin tekrarının bulunduğu ve bu fiillere devletin resmi olarak hoşgörü gösterdiğinin ortaya koyulduğu ve bu durumun yasal usulleri yararsız veya etkisiz hale getirdiği hallerde” iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralı uygulanmaz.” (bkz. yukarıda atıf yapılan *İrlanda - Birleşik Krallık*, ibid; *Akdivar ve Diğerleri - Türkiye*, 16 Eylül 1996, § 67, *Reports of Judgments and Decisions* 1996 IV; ve yukarıda atıf yapılan *Kıbrıs - Türkiye*, § 99).

126. Bununla birlikte, iç hukuk yollarının etkililiği ve erişilebilirliği sorunu, bu tür bir pratiğin var olup olmadığına ilişkin değerlendirmede ek

bir delil sayılabilir (bkz. özellikle yukarıda atıf yapılan *Kıbrıs - Türkiye*, § 87).

127. Mahkeme, mevcut davada bu sorunun, idari bir pratiğin bulunup bulunmadığı sorusuyla birlikte incelenmesinin özellikle uygun olduğu kanaatindedir.

b. Bu ilkelerin uygulanması

i. İdari pratik

128. Mevcut davada Mahkeme'nin, Sözleşme'yle güvenceye alınan haklara yönelik bireysel ihlaller hakkında bir karar vermesi gerekmemektedir; ancak dikkatine sunulan bireysel vakalar muhtemel bir pratiğin varlığının delili olarak incelenebilir (bkz. yukarıda atıf yapılan *İrlanda - Birleşik Krallık*, § 157 *in fine*).

129. Mahkeme idari bir pratiğin bulunup bulunmadığına karar vermek amacıyla, yukarıda tanımlanan kriterler ışığında önüne gelen delili değerlendirecektir (bkz. yukarıda 93 ila 95. paragraflar).

130. Bununla bağlantılı olarak Mahkeme her şeyden önce, taraflarca ileri sürülen istatistiksel verilerin söz konusu dönemde (2006 Eylül sonu ve 2007 Ocak başı) yakalanan, alıkoyulan ve sınır dışı edilen Gürcistan vatandaşlarının gerçek sayısına dair birbirinden farklılık gösterdiğini kaydeder (bkz. 27 ila 28. paragraflar).

131. Şüphesiz başvuru Hükümet, bu dönemde Gürcistan vatandaşlarına karşı 4.634 sınır dışı kararının verildiğini, bunlara tabi olanlardan 2380'sinin alıkonulduğunu ve zorla sınır dışı edildiğini, geriye kalan 2254'ünün ise ülkeyi kendi imkanlarıyla terk ettiğini ve daha önceki dönemle karşılaştırıldığında 2006 Ekim başından itibaren kaydedilen sınır dışılarda keskin bir artış olduğunu ileri sürmüştür.

132. Davalı Hükümet ise, bir yandan ellerinde sadece yıllık ya da yarı-yıllık istatistikler bulunduğunu savunurken, 2006 yılında Gürcistan vatandaşlarına karşı 4022 idari sınır dışı kararı verildiğini belirtmiş ve 1 Ekim 2006 ile 1 Nisan 2007 arasında 2.862 Gürcistan vatandaşının sınır dışı kararına konu olduğunu eklemiştir.

133. Mahkeme, davalı Hükümet'in 1 Ekim 2006'dan 1 Nisan 2007'ye kadar olan dönem için istatistikler sunduğunu; bunların ise bir takvim yılının yarısına tekabül etmediğine dikkat çeker ve aylık istatistiklerin toplanmasını önerir.

134. 2006 ve 2007 yıllarına ilişkin aylık istatistiklerin sunulmamış olması dikkate alındığında, Mahkeme'nin davalı Hükümet'in belirttiği sayının söz konusu dönem içinde sınır dışı edilen Gürcistan vatandaşlarının gerçek sayısını yansıttığını kabul etmesi mümkün değildir.

135. Buna bağlı olarak Mahkeme, başvuru Hükümet'in söz konusu dönem içinde sınır dışı edilen vatandaşların sayısına ilişkin iddialarının ve Ekim 2006 öncesindeki dönemle kıyaslandığında, bu sayıdaki keskin artışın

güvenilir olmadığını kabul etmek için hiç bir sebebi olmadığı görüşündedir. Bu sebeple Mahkeme mevcut davaya ilişkin yaptığı incelemesinde, söz konusu dönem içinde Gürcistan vatandaşlarına karşı 4.600 sınır dışı kararı verildiğini; bunlardan yaklaşık olarak 2380'sinin alıkonulduğunu ve zorla sınır dışı edildiğini farz eder.

136. Mahkeme, elinde bulunan tüm veriler ışığında, söz konusu olayların aynı tarihte, yani 2006 Eylül sonunda ya da Ekim başında gerçekleştiğini gözlemler: Sirkülerlerin ve talimatların çıkarılması, Gürcistan vatandaşlarının kitlesel biçimde yakalanması ve sınır dışı edilmesi, Moskova'dan Tiflis'e uçuşlar ve Rus yetkililerce okullara gönderilen mektuplar. Suçlama konusu olayların, uluslararası hükümete bağlı ve hükümet-dışı kuruluşlarca sunulan anlatıma uyması da bu açıdan önem taşımaktadır (bkz. yukarıda 63 ila 74. paragraflar).

137. Davalı Hükümet bu kuruluşların raporlarında yer alan bilginin ispat yeteneğine karşı çıkmıştır.

138. Bununla birlikte Mahkeme, “kendi tabi olduğu usulün ve kendi kurallarının hakimi olarak, önündeki her bir delil unsurunun sadece kabul edilebilirliğini ve konuyla ilgisini değil, aynı zamanda ispat yeteneğini değerlendirirken de tam bir özgürlüğe sahip olduğunu” yineleyecektir (bkz. yukarıda atıf yapılan *İrlanda - Birleşik Krallık*, § 210 *in fine*). Mahkeme sıklıkla uluslararası bağımsız insan hakları örgütlerinin ve hükümete bağlı kuruluşların güncel raporlarında yer alan bilgiye önem atfetmiştir (bkz. *mutatis mutandis*, *Saadi - İtalya* [BD], no. 37201/06, § 131, ECHR 2008; *NA. - Birleşik Krallık*, no. 25904/07, § 119, 17 Temmuz 2008; *M.S.S. - Belçika ve Yunanistan* [BD], no. 30696/09, §§ 227 ve 255, ECHR 2011; ve *Hirsi Jamaa ve Diğerleri - İtalya* [BD], no. 27765/09, § 118, ECHR 2012). Bu raporların güvenilirliğini değerlendirmek için dikkate alınması gereken kriter, raporları kaleme alanların yetkisi ve tanınırlığı, raporun derlendiği araştırmaların ciddiyeti, ulaştığı sonuçların tutarlılığı ve diğer kaynaklar tarafından doğrulanıp doğrulanmadıklarıdır (bkz. *mutatis mutandis*, yukarıda atıf yapılan *Saadi*, § 143; yukarıda atıf yapılan *NA.*, § 120; ve *Sufi ve Elmi - Birleşik Krallık*, nos. 8319/07 ve 11449/07, § 230, 28 Haziran 2011).

139. Mevcut davada, raporların yazımını mümkün kılan soruşturmanın titizliği ve dava konusu hususlarla ilgili olarak vardıkları sonuçların Gürcü tanıkların beyanlarını yansıtması ve doğrulaması karşısında Mahkeme bu raporların güvenilirliğini sorgulamak için bir sebep görmemektedir

140. Ayrıca Mahkeme, Sözleşme'nin 38. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmesinden sonra, başvuru Hükümet'in, özellikle Gürcistan vatandaşlarının sınır dışı edilmesini emreden sirkülerlerin içeriğine dair ileri sürdüğü iddiaların güvenilir olduğu yönünde güçlü bir karine bulunduğu kanaatindedir.

141. Aynı husus, başvuru Hükümet tarafından sunulan ve özellikle St Petersburg ve Leningrad Bölgesi İçişleri Genel Müdürlüğünce çıkarılan

122721/08 sayılı, 2 Ekim 2006 tarihli (bkz. yukarıda 31. paragraf) Talimat da dahil olmak üzere, bu sirkülerlere atıfta bulunan diğer belgelerin gerçekliği için de geçerlidir.

142. St Petersburg ve Leningrad Bölgesi İçişleri Genel Müdürlüğü'nün 0215 sayılı, 30 Eylül 2006 tarihli sirkülerini uygulamaya koyan bu talimat Rusya Federasyonu'nda yasadışı olarak ikamet eden "Gürcistan Cumhuriyeti vatandaşlarının" sınır dışı edilmesini açıkça zikretmektedir. "Sadece" bu vatandaşların, İçişleri Genel Müdürlüğü'nün bir kabul ve alıkoyma merkezinde göz altında tutularak sınır dışı edilmesini buyurmaktadır. Her şeyin ötesinde, "kararların St Petersburg Şehir Mahkemesi ve Leningrad Bölge Mahkemesi'yle işbirliği içinde alındığını" belirtmektedir.

143. Mahkeme ayrıca bu talimata atıfta bulunan uluslararası hükümete bağlı ve hükümet-dışı kuruluşların raporlarına (bkz. bu talimatın ekli olduğu PACE ve HRW raporları ve FIDH raporu, s. 26 b) *in fine* – bkz. yukarıda 39 ila 40. paragraflar) ve 2006 yılı raporunda Başsavcı Yardımcısı'nın bu talimatın gerçekliğine ilişkin bilgi talebine verdiği cevabın yetersiz olduğunu belirten Rusya Federasyonu İnsan Hakları Komiseri'nin tespitine (bkz. yukarıda 35. paragraf) gönderme yapmaktadır. Bununla bağlantılı olarak kaydetmek gerekir ki, 8 Aralık 2006 tarihli cevabında Başsavcı Yardımcısı söz konusu talimatın gerçek olmadığını söylememiştir (bkz. yukarıda 34. paragraf).

144. Son olarak Ekim 2006 başında Moskova ve Samara bölgelerindeki çeşitli İçişleri müdürlükleri görevlilerince okul müdürlerine, çeşitli sebeplerle (kamu düzeninin korunması, terör eylemlerinin ve Moskova'da yaşayan çocuklarla Gürcü çocuklar arasındaki gerginliklerin önlenmesi, yasadışı göçmenlerce okullara ödenen rüşvet vakalarının tespit edilmesi, sağlığa aykırı koşullarda yaşayan çocukların tespit edilmesi gibi) Gürcü öğrencilerin birer listesinin gönderilmesinin talep edildiğine ilişkin ihtilaf yoktur (bkz. yukarıda 36 ve 37. paragraflar).

145. Bu tür herhangi bir talebin Ekim ayının başından önce gönderilmemiş olduğunu kaydetmek gerekir. Gönderilen bu taleplerin sayısı fazla olmasa da ve bunların kendi inisiyatifiyle hareket eden işgüzar görevlilerce gönderilmiş olması ihtimali göz ardı edilemeyecek olsa da, söz konusu mektupların sirkülerlerin ve talimatların çıkarıldığı aynı tarihlerde gönderilmiş olması çarpıcı bir olgudur. Ayrıca tanık duruşmasında Rus görevliler, bu tür eylemlerin yasayla katı bir biçimde yasaklandığını teyit etmişlerdir. Öyleyse birtakım görevlilerin yasayı eş zamanlı olarak ve kendi inisiyatifleriyle ihlal etmiş olmaları şaşırtıcıdır. Son olarak Mahkeme görevlilere yönelik yaptırımların kınama, kademe ilerlemesinin durdurulması ve disiplin tedbirleri şeklinde uygulandığını kaydeder (bkz. yukarıda 37. paragraf).

146. Buna bağlı olarak Mahkeme davalı Hükümet tarafından sunulan delilin -bilhassa Başsavcı Yardımcısı'nın Aralık 2006 tarihli iki mektubu ve

çeşitli okullara gönderilen bilgi taleplerinin ardından Rus yetkililerin açtığı soruşturmalara ilişkin raporların-, Rus yetkililerin bu tür fiillere “resmi hoşgörü” gösterdiği iddialarını çürütmeye yeterli olmadığı kanaatindedir.

ii. İç hukuk yolları

147. İç hukuk yollarının etkililiği ve erişilebilirliğine ilişkin olarak Mahkeme her şeyden önce, yakalanma koşullarına ve Rusya Federasyonu’ndaki mahkemeler önündeki acele yargılamalara dair Gürcü tanıkların beyanlarının birbiriyle uyumunu kaydeder (bkz. yukarıda 45-46. ve 48-49. paragraflar).

148. Aynı şey bu olayların, özellikle idari ve yargısal merciler arasındaki işbirliğine dikkat çeken uluslararası hükümete bağlı ve hükümet-dışı kuruluşlarca tasviri için de doğrudur (bkz. yukarıda 39-40. ve 68 ila 71. paragraflar).

149. Mahkeme, Gürcistan vatandaşlarının Kabahatler Kanunu’nun 18.8, 18.10 ve 18.11 maddelerinin ihlali iddiasıyla (örneğin geçersiz çalışma izni, vize ya da tescil belgesi) yakalandığını, alıkonulduğunu ve sınır dışı edildiğini ve sınır dışı kararlarının ilk derece mahkemeleri tarafından verildiğini kaydeder.

150. Mahkeme, davalı Hükümet’in çeşitli görüşlerinde belirttiği ve Rus yetkililerin tanık duruşmasında tarif ettiği gibi, Rusya Federasyonu’ndaki yüksek mahkemeler önünde hukuk yollarının varlığından şüphe duymamaktadır (bkz. ayrıca *Niyazov - Rusya*, no. 27843/11, §§ 87 vd., 16 Ekim 2012).

151. Bununla birlikte Mahkeme, “ilgili Sözleşmeciler Devletin hukuk sisteminde hukuk yollarının sadece şekli olarak var olmasını değil, aynı zamanda bu yolların işletildiği genel ve politik bağlamla birlikte, başvuru sahiplerinin içinde bulundukları şahsi koşulları da” gerçekçi bir biçimde dikkate alır (bkz. yukarıda atıf yapılan, *mutatis mutandis*, *Akdivar ve Diğerleri*, § 69).

152. Mahkeme elindeki tüm verileri göz önüne aldığı anda, söz konusu dönemde Gürcistan vatandaşları için bu yolları kullanmanın önünde hem Rusya Federasyonu’ndaki mahkemeler önündeki yargılamalar sırasında hem de Gürcistan’a sınır dışı edildikten sonrası için gerçek engeller bulunduğu sonucuna ulaşmıştır.

153. Rusya Federasyonu’nda bu engeller, Gürcü tanıkların tarif ettiği üzere, gruplar halinde getirildikleri Rus mahkemeleri önündeki yargılamaların bir sonucu olarak doğmuştur. Tanıklardan bazıları, davanın olgularına dair düzgün bir inceleme olmaksızın yaklaşık beş dakika boyunca bir yargıyla aralarında geçen konuşmadan bahsetmişler; diğerleri ise mahkeme salonuna dahi kabul edilmediklerini ve koridorlarda, hatta kendilerini diğer Gürcistan vatandaşlarıyla birlikte mahkemeye getiren otobüslerde beklediklerini söylemişlerdir. Tanıklar sonrasında, içeriğini okumaya veya bir örneğini almaya imkan bulamadan mahkeme kararlarını

imzalamalarının emredildiğini anlatmışlardır. Ne bir çevirmene ne de avukata erişebilmişlerdir. Hem yargıçlar hem de polis görevlileri, Gürcistan vatandaşlarını sınır dışı etmeye yönelik bir emir bulunduğunu söyleyerek genelde onları itirazda bulunmaktan caydırmışlardır.

154. Bunun yanı sıra bu tedbirlerin uygulandığı aceleci ve tehditkar iklim, Gürcistan vatandaşlarının söz konusu yolları kullanmaktan neden imtina ettiklerini de açıklamaktadır.

155. Bununla bağlantılı biçimde Mahkeme bahsi geçen yargılamalara dair, Gürcü tanıkların uluslararası hükümete bağlı ve hükümet-dışı kuruluşları ile örtüşen anlatımına, söz konusu dönem içinde sınır dışı edilen Gürcistan vatandaşlarının sayısı dikkate alındığında ihtimal dışı görünen Rus yetkililerin beyanlarından daha fazla itibar etmektedir.

156. Buna ek olarak Gürcistan'daki psikolojik faktör hesaba katıldığında, Mahkeme iki ülke arasındaki ulaşım bağlantılarının kapatılması nedeniyle söz konusu yolları kullanmanın önünde pratik engeller bulunduğu kanaatinde. Ayrıca söz konusu tarihte Gürcistan'da sadece üç diplomatı bulunan, personeli sayıca azalmış Rusya Federasyonu Konsoloslugu'na ulaşmak da çok zor bir hale gelmiştir.

157. Mahkeme ayrıca, Rus mahkemelerinin özellikle söz konusu dönem boyunca Gürcistan vatandaşları aleyhine verdikleri sınır dışı kararlarına dair aylık istatistiklerin sunulmamış olması karşısında, davalı Hükümet tarafından 15 Nisan 2011 tarihli mektupta (bkz. *in fine* yukarıda 85. paragraf) öne sürülen belgelerin, söz konusu hukuk yollarının ilgili tarihte etkili ve erişilebilir olduğuna ve makul bir başarı umudu taşıdığına dair yeterli delil sunmadığına hükmetmiştir.

158. Bilhassa Rusya Federasyonu'ndaki bölgesel birimlerin sayısı ve o dönem içinde Gürcistan vatandaşlarına karşı verilen sınır dışı kararlarının sayısı dikkate alındığında, sunulan temyiz kararlarının sayısı (42) çok az görünmektedir (bkz. yukarıda 135. paragraf). Ayrıca Moskova (8) ve St Petersburg (17) için sunulan temyiz kararlarının sayısı, söz konusu dönemde Gürcistan vatandaşları aleyhine verilen sınır dışı kararlarının çoğunun, yine Gürcülerin en çok yaşadığı bu şehirlerde uygulandığı dikkate alındığında devede kulak kalmaktadır.

iii. Sonuç

159. Mahkeme tüm bu unsurlar dikkate alındığında, Ekim 2006'dan itibaren Rusya Federasyonu'nda Gürcistan vatandaşları aleyhine işbirliği içinde hayata geçirilmiş bir yakalama, alıkoyma ve sınır dışı etme politikasının uygulandığı ve bu politikanın Sözleşme içtihamı doğrultusunda idari bir pratik oluşturduğu sonucuna varır. Buna bağlı olarak, davalı Hükümet tarafından iç hukuk yollarının tüketilmediği temelinde ileri sürülen itiraz reddedilmelidir.

B. Altı ay kuralı

160. Mahkeme, “hukuk yolları bulunmadığı takdirde bu süre sınırının Sözleşme’yi ihlal ettiği söylenen eylem veya karar tarihinden itibaren hesaplanacağını” hatırlatır (bkz. *inter alia*, yukarıda atıf yapılan *Gürcistan - Rusya (I)*, § 47).

161. Her ne kadar Daire bu konuyu esasla birlikte ele almak üzere saklı tutmuşsa da, iki Hükümet de bu konuda hiç bir görüş sunmamıştır. Başvurucu Hükümet sadece Mahkeme’den, başvurunun Sözleşme’yle getirilen altı aylık süre sınırı içinde yapıldığı yönünde karar vermesini istemiştir.

162. Mevcut davada başvuru Mahkeme’ye 26 Mart 2007’de yapılmış; başvuru Hükümet’in şikayetçi olduğu Gürcistan vatandaşlarının sınır dışı edilmesine yönelik kararlar ise 27 Eylül 2007 tarihinde verilmiştir.

163. Buna bağlı olarak Mahkeme Sözleşme’yle getirilen altı aylık süre sınırına uyulduğu sonucuna varmıştır.

I- 4 NO’LU PROTOKOLÜN 4. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

164. Başvurucu Hükümet aşağıda yer verilen 4 No’lu Protokol’ün 4. Maddesini ileri sürmüştür:

“Yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasaktır.”

A. Tarafların görüşleri**1. Başvurucu Hükümet**

165. Başvurucu Hükümet, davalı devletin Gürcüleri Rusya Federasyonu topraklarından toplu olarak sınır dışı ettiğini ve onlara, durumlarının bir mahkeme tarafından incelenmesi hakkını reddettiğini ileri sürmüştür. Kendilerine göre ciddi kaygı verici bir husus da, yargılamalar sırasında hakkında sınır dışı kararı verilen kişilerin durumlarının hiç bir zaman mahkeme tarafından esastan incelenmemiş olmasıdır. Tanık ifadelerinin ve uluslararası hükümete bağlı ve hükümet-dışı kuruluşların raporlarının doğruladığı gibi, mahkemeler Gürcistan vatandaşlarının görüşlerini dinlemek istememişler ve Gürcistan vatandaşları sınır dışı edilmelerine karşı itiraz gerekçelerini sunamamışlardır. Yargıçlar, sadece ilgili isim ve tarihleri girmek suretiyle, her bir vakanın olgusal koşullarını incelemeksizin tüm sınır dışı kararları için aynı standart formları kullanmışlardır. Mağdurlardan bazıları mahkeme önüne çıkma imkanı dahi bulamamışlardır.

2. Davalı Hükümet

166. Davalı Hükümet bu iddialara karşı çıkmış ve mevcut davanın *Çonka - Belçika* davasından (no. 51564/99, ECHR 2002-I) büyük ölçüde farklılaştığını zira Rusya Federasyonu yetkililerinin Gürcistan vatandaşlarını toplu olarak sınır dışı ettiklerini ve ilgili görevlilere bu yönde talimatlar verdiklerini hiç bir zaman beyan etmediklerini ileri sürmüştür. Ayrıca Gürcistan vatandaşları İçişleri Bakanlığı'nın ilgili yetkilileri önüne çağrılmamışlardır ve bunların pek çoğu Rusya Federasyonu'nu kendi imkanlarıyla terk edebilmişlerdir. Son olarak, idari bir kabahat nedeniyle aleyhine dava açılan ve idari bir sınır dışı kararına konu olan her bir Gürcistan vatandaşının durumu Rus hukukuna uygun biçimde, bireysel olarak incelenmiştir. Davalı Hükümet, bununla bağlantılı olarak Gürcü tanıkların ifadelerine karşı çıkmış ve Rus görevlilerinin beyanlarına göndermede bulunmuştur. Davalı Hükümet'e göre mevcut dava *Sultani - Fransa* (no. 45223/05, ECHR 2007IV (extracts)) davasına daha çok benzemektedir zira söz konusu davada olduğu gibi davalı Hükümet, Ekim 2006'da, Rusya Federasyonu ve Gürcistan arasındaki uçuş bağlantılarının askıya alınmış olması sebebiyle Gürcistan vatandaşlarını, Rusya Federasyonu'ndaki Gürcistan Konsolosluğu'yla yapılan anlaşma temelinde Moskova ile Tiflis arasında doğrudan taşıyacak özel uçuşlar organize etmiştir. Bunun dışında, yasadışı göçmenlerin ve Rusya topraklarında ikamete ilişkin yasal hükümleri ihlal eden kişilerin sınır dışı edilmesi Rusya devletinin, ulusal ve uluslararası güvenliği sağlamaya yönelik bir egemenlik hakkı ve yükümlülüğüdür.

B. Mahkeme'nin değerlendirmesi

1. Genel ilkeler

167. Mahkeme, "4 No.'lu Protokol'ün 4. maddesi uyarınca toplu sınır dışının, yabancıları bir grup olarak ülkeyi terk etmeye zorlayan her tür tedbir olarak -söz konusu tedbirin, gruptaki her bir yabancının özel durumu makul ve objektif olarak değerlendirildikten sonra alındığı durumlar dışında- anlaşılması gerektiği" şeklindeki içtihadını yineler (bkz. yukarıda atıf yapılan *Çonka* § 59). Mahkeme bunu takiben, "eğer ilgili her bir kişiye sınır dışı edilmesine karşı bireysel temelde argümanlarını yetkili merciler önünde ileri sürme imkanı tanınmış ise, belli sayıda yabancının benzer kararlara konu olmasının kendiliğinden toplu sınır dışı olduğu sonucuna ulaşmayı mümkün kılmayacağını" belirtmiştir (bkz. diğer kararların yanı sıra yukarıda atıf yapılan *Sultani*, § 81, ve yukarıda atıf yapılan *Hirsi Jamaa ve Diğerleri*, § 184). Bununla birlikte yukarıdaki tespit, her bir bireyin özel durumunun makul ve objektif bir biçimde incelendiği durumlarda "sınır dışı emirlerinin uygulanmasına ilişkin arka planın, sürecin 4 No.'lu Protokol'ün

4. maddesiyle uyumlu yürütölüp yürütülmediğinin tespitinde başkaca rol oynamadığı anlamına gelmez” (bkz. yukarıda atıf yapılan *Çonka*, ibid.).

168. 4 No.’lu Protokol’ün 4. maddesinin uygulama kapsamına ilişkin olarak Mahkeme, hükmün lafzının Mahkeme’nin aşağıda inceleyeceği (bkz. aşağıda 228 ila 231. paragraflar) 7 No.’lu Protokol’ün 1. maddesinin aksine ilgili kişilerin yasal durumuna atıfta bulunmadığını kaydeder. Ayrıca 4 No.’lu Protokol’ün taslağına ilişkin yorumlardan yola çıkıldığında, Uzmanlar Komitesi’ne göre 4. maddenin işaret ettiği yabancıların sadece ülke topraklarında yasal olarak ikamet edenler değil, aynı zamanda “sadece bir ülkeden geçmekte olan veya bu ülkede oturan ya da ikamet eden, sığınmacı olan veya ülkeye kendi inisiyatifleriyle girmiş olan yahut da devletsiz ya da başka bir uyruğa sahip olanlar da dahil olmak üzere, halihazırda bir devlet içinde vatandaşlık hakkı bulunmayanların tümü” olduğu görülebilir (Komite’nin son taslağının 4. maddesi, s. 505, § 34).

169. Bu yoruma uygun olarak Mahkeme önüne getirilen davalarda 4 No.’lu Protokol’ün 4. maddesini, farklı sebeplerle bir devletin topraklarında ikamet etmekte olan veya açık denizlerde davalı devletin bayrağını taşıyan gemilerde ele geçirilen ve çıkış ülkesine geri gönderilen kişilere de uygulamıştır (bkz. *inter alia*, yukarıda atıf yapılan *Çonka*; *Sultani*; ve *Hirsi Jamaa ve Diğerleri*).

2. Bu ilkelerin uygulanması

170. Bu sebeple, mevcut davada 4 No.’lu Protokol’ün 4. maddesi Gürcistan vatandaşlarının Rusya Federasyonu topraklarında yasal olarak ikamet edip etmedikleri sorusundan bağımsız olarak uygulanabilir.

171. Mahkeme esasa bakımından söz konusu tarihteki genel bağlamı göz önüne alarak, sınır dışı tedbirlerinin Gürcistan vatandaşlarının her birinin özel durumuna ilişkin makul ve objektif bir incelemeyi takiben ve bu inceleme temelinde alınıp alınmadığını belirlemek zorundadır.

172. Mahkeme bununla bağlantılı olarak aynı zamanda Gürcü tanıklar ile uluslararası hükümete bağlı ve hükümet-dışı kuruluşlarca verilen, Rus mahkemeleri önünde yürütülen çok ivedi yargılamalara ilişkin birbiriyle uyuşan tarife de işaret eder (bkz. 48 ila 49. paragraf ve yukarıda 68 ila 71. paragraflar).

Buna göre PACE İzleme Komitesi “sınır dışı rutininin” tüm ülkede tekrar eden örüntü modeli izlediğini belirtmiştir: “sokakta belgelerinin incelenmesi bahanesiyle yakalanan Gürcüler, belgelerinin usule uygun olup olmadığına bakılmaksızın alıkonulmuş ve milis noktalarına götürülmüş; burada gruplar halinde toplanmış ve mahkemeye gönderilmişlerdir. Burada avukat bulundurmaksızın ve bireysel koşullar mahkemelerce incelenmeksizin, beş ila on dakika süren yargılamalar sonucunda, daha önceden mahkemelerle yapılan anlaşmaya uygun olarak Rusya topraklarından sınır dışı etme kararı içeren idari yaptırımlara hükmedilmiştir. Söz konusu tedbirlere maruz kalan kişiler çoğunlukla mahkeme salonlarına kabul edilmemiş; alıkonulanlar

koridorlarda ve hatta mahkemeye getirildikleri arabalarda tutulmuşlardır” (PACE raporu, § 59).

173. Buna ek olarak, uluslararası örgütler Gürcistan vatandaşlarına yönelik kitlesel yakalama ve sınır dışıların Ekim 2006 başında başladığını belirtmişler ve idari ve yargısal makamlar arasındaki işbirliğine işaret etmişlerdir (bkz. yukarıda 39 ve 40. paragraf ve 68 ila 71. paragraflar).

174. Mahkeme’ye göre mevcut dava, ilgili merci tarafından Afgan uyruklu bir sığınmacı olan başvurunun kişisel durumunun ve kendi ülkesine gönderilmesi durumunda karşılaşılabilecek iddia edilen tehlikelerin dikkate alındığına hükmettiği *Sultani* davasından ziyade, yukarıda adı geçen, sınır dışı emirlerinin uygulanmasını çevreleyen tüm koşullar dikkate alındığında toplu bir sınır dışı işleminin bulunduğu sonucuna vardığı *Çonka* davasıyla daha yakın bir benzerlik taşımaktadır.

175. Mevcut davanın özelliği, söz konusu dönem boyunca Rus mahkemelerinin Gürcistan vatandaşlarının ülke dışına çıkarılmasıyla sonuçlanan binlerce sınır dışı kararı vermiş olmasıdır (bkz. yukarıda 135. paragraf) Her ne kadar usulen her bir Gürcistan vatandaşı hakkında verilmiş bir mahkeme kararı bulunsa da Mahkeme, sirkülerlerin ve talimatların çıkarılmasının ardından, bu dönemde sınır dışı prosedürlerinin yürütülüş biçiminin ve -Ekim 2006’dan itibaren- sınır dışı edilen Gürcistan vatandaşlarının sayısının, her bir bireyin özel durumunun makul ve objektif bir biçimde incelenmesini imkansız kıldığı görüşündedir.

176. Buna ek olarak, Mahkeme’nin Rusya Federasyonu’nda Ekim 2006’dan itibaren Gürcistan vatandaşlarının yakalanması, alıkonulması ve sınır dışı edilmesine yönelik eşgüdümlü bir politikanın hayata geçirildiği yönünde ulaştığı sonuç da (bkz. yukarıda 159. paragraf) sınır dışıların toplu nitelikte olduğunu göstermektedir.

177. Söz konusu saptama devletlerin kendi göç politikalarını oluşturma haklarını sorgulamaya açmamaktadır. Bununla birlikte göç akışlarını düzenlemeye ilişkin sorunlar, bir devletin Sözleşme’deki yükümlülükleriyle uyumlayan uygulamalara başvurmasını meşru kılamaz (bkz. *mutatis mutandis*, yukarıda atıf yapılan *Hirsi Jamaa ve Diğerleri*, § 179).

178. Tüm bu belirtilen etkenler dikkate alındığında Mahkeme, söz konusu dönem boyunca Gürcistan vatandaşlarının sınır dışı edilmesinin her bir bireyin özel durumunun makul ve objektif bir biçimde incelenmesinin ardından ve bu inceleme temelinde yürütülmediği ve 4 No’lu Protokol’ün 4. maddesini ihlal eden idari bir pratiğe tekabül ettiği kanaatindedir.

V. SÖZLEŞME’NİN 5§§ 1 VE 4 MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

179. Başvurucu Hükümet, Sözleşme’nin 5 §§ 1 ve 4 maddelerinin ihlal edildiğini iddia etmiştir. Maddenin ilgili hükümlerine göre:

“1. Herkes kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahiptir. Aşağıdaki haller dışında ve hukukun öngördüğü bir usule uyulmadıkça, hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:

...

(f) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;

...

4. Gözaltına alınma veya tutulma nedeniyle özgürlüğünden yoksun bırakılan herkes, tutulmasının hukukiliği hakkında süratle karar verebilecek ve tutulması hukuki değilse salıverilmesine hükmedebilecek bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.”

A. Tarafların görüşleri

1. Başvurucu Hükümet

180. Başvurucu Hükümet’in görüşüne göre tanık duruşmasındaki tüm kayıtlar, Gürcistan vatandaşlarının keyfi yakalanma ve alıkonulma biçimlerinin, yakalanma ve tutulmalarını Sözleşme’nin 5 § 1 maddesi bakımından hukuka aykırı kıldığını göstermektedir. Ayrıca Gürcistan vatandaşlarının maruz kaldıkları yakalama ve alıkoymanın hukukiliğine itiraz etme imkanlarının olmayışı Sözleşme’nin 5 § 4 maddesini ihlal etmiştir. Gürcistan vatandaşlarını sınır dışı etmek amacıyla yakalama, onları kilise kapısında, pazar alanlarında, sokaklarda ve okullarda olduğu gibi evlerinde ve işyerlerinde aramayı da içeren kitlesel operasyonlara dönüşmüştür.

2. Davalı Hükümet

181. Davalı Hükümet davacı devletin iddialarına karşı çıkmış ve sınır dışı etmeye yönelik olarak Gürcistan vatandaşlarının yakalanmasının yasadışı göçle mücadele amacına yönelik olarak, Rus hukukuna uygun bir biçimde yürütüldüğünü savunmuştur. Bu doğrultuda Hükümet yetkilileri 4 No’lu Protokol’ün 4. maddesine ilişkin ileri sürdükleriyle aynı argümanları ileri sürmektedirler (bkz. yukarıda 166. paragraf).

B. Mahkeme’nin değerlendirmesi

182. Mahkeme öncelikli olarak, söz konusu yakalamaların Gürcistan vatandaşlarını Rusya topraklarından sınır dışı etmek amacıyla gerçekleştiği konusunda taraflar arasında bir ihtilaf bulunmadığını; dolayısıyla davada Sözleşme’nin 5 § 1 (f) maddesinin uygulanabilir olduğunu gözlemler. “Yasayla öngörülmüş bir usulün izlenmiş olup olmadığı” sorusu da dahil olmak üzere, yakalamanın ‘hukukiliğinin’ mevzu bahis olduğu durumda

Sözleşme esas olarak, ulusal hukukun esasa ve usule ilişkin kurallarına uyulması yükümlülüğüne işaret eder fakat buna ek olarak, her tür özgürlükten yoksun bırakma tedbirinin bireyi keyfilikten korumak amacıyla 5. maddenin amacına uygun olmasını gerektirir” (bkz. diğer kararların yanı sıra, yukarıda atıf yapılan *Çonka*, § 39, ve yukarıda atıf yapılan *Shamayev ve Diğerleri*, § 397).

183. 5. maddenin 4. fıkrası gereğince, yakalanan veya tutulan kişiler Sözleşme’ye göre, özgürlükten yoksun bırakılmalarının “hukukiliği” için asli nitelikli olan usul ve esasa ilişkin koşullar üzerinde bir inceleme yapılması hakkına sahiptirler. “Hukukilik” kavramı 5. maddenin 4. fıkrası altında, 1. fıkra da sahip olduğu aynı anlama sahip olmalıdır; buna göre tutulan kişi, tutulmasının “hukukiliğinin” sadece iç hukuka göre değil, aynı zamanda Sözleşme metni ve bu metne içkin genel ilkeler ile 5 § 1 maddesinde izin verilen kısıtlamaların amacı ışığında da incelenmesi hakkına sahiptir (bkz. *Chahal - Birleşik Krallık*, 15 Kasım 1996, § 127, *Reports of Judgments and Decisions* 1996V; *mutatis mutandis*, *Stanev - Bulgaristan* [BD], no. 36760/06, § 168, ECHR 2012; ve *Idalov - Rusya* [BD], no. 5826/03, § 160, 22 Mayıs 2012).

184. Mahkeme mevcut davada 5 §§ 1 ve 4 maddeleri kapsamında ileri sürülen şikayetlerin 4 No’lu Protokol’ün 4. maddesi altında ileri sürülenlerle yakından bağlantılı olduğu kanaatindedir.

185. Gürcistan vatandaşlarının sınır dışı edilmeleri, sokakta, işyerlerinde ve evlerinde gerçekleştirilen kitlesel yakalamalardan sonra olmuştur. Mahkeme bununla bağlantılı olarak yakalama koşullarına ilişkin Gürcü tanıklar ve uluslararası hükümete bağlı kuruluşlar ile hükümet-dışı kuruluşların birbiriyle uyumlu anlatımına işaret eder (bkz. yukarıda 45 ve 46. paragraf ve 68 ila 71. paragraflar). Ayrıca Mahkeme Ekim 2006’dan itibaren Rusya Federasyonu’nda Gürcistan vatandaşlarının yakalanmasına, alıkonulmasına ve sınır dışı edilmesine yönelik olarak işbirliği içinde yürütülen bir politikanın hayata geçirildiği sonucuna varmıştır (bkz. yukarıda 159. paragraf).

186. Buna bağlı olarak söz konusu sınır dışıların Mahkeme tarafından toplu sınır dışı olarak tanımlanmış olması, davanın koşulları içinde sınır dışı öncesindeki yakalamaların da keyfi olduğu anlamına gelir.

187. Yukarıda belirtilen bulgular dikkate alındığında Mahkeme, söz konusu dönem içinde Gürcistan vatandaşlarının yakalanması ve sınır dışı edilmesinin Sözleşme’nin 5 § 1 maddesine aykırı olarak idari bir pratik oluşturduğu kanaatindedir.

188. Söz konusu dönem boyunca Gürcistan vatandaşlarının, yakalama, alıkoyma ve sınır dışılara karşı başvurabilecekleri etkili ve erişilebilir hukuk yollarının bulunmaması karşısında (bkz. yukarıda 151 ila 158. paragraflar) Mahkeme aynı zamanda Sözleşme’nin 5 § 4 maddesinin de ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

VI. SÖZLEŞME’NİN 3. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI

189. Başvurucu Hükümet Sözleşme’nin 3. maddesini ileri sürmüştür. Bu maddeye göre:

“Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.”

A. Tarafların görüşleri

1. Başvurucu Hükümet

190. Başvurucu Hükümet hücrelerdeki aşırı kalabalıklığın, uyumak için imkanların yetersizliğinin, tuvaletlerdeki hijyen ve mahremiyet eksikliğinin, tutulanların aynı odayı yaşamak, uyumak ve tuvalet ihtiyaçlarını gidermek için kullanmasının, tutulanlar arasında ölüm ve ciddi hastalıklara rastlanmasının ve yukarıda tasvir edilen diğer tüm koşulların Rusya Federasyonu’nun Sözleşme’nin kendisine yüklediği yükümlülüklerle aykırı davrandığını açıkça ortaya koyduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca otobüslerdeki ve kargo uçağındaki ulaşım koşullarının bilhassa aşağılayıcı olduğunu eklemiş ve bununla bağlantılı olarak Gürcü tanıkların tanıklıklarına işaret etmiştir. Bu doğrultuda başvuru Hükümet Mahkeme’den Sözleşme’nin 3. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmesini talep etmiştir.

2. Davalı Hükümet

191. Davalı Hükümet bu iddialara karşı çıkmış ve Gürcü tanıkların, bilhassa yabancılar için alıkoyma merkezlerindeki tutma koşullarını tarif ederken çelişkili anlatımlarda bulunduklarını; bu anlatımların aynı zamanda Rus yetkililerce temin edilen belgelerle ve diğer tanıkların anlatımlarıyla da çeliştiğini ileri sürmüştür. Dolayısıyla söz konusu anlatımların “makul bir şüphenin ötesinde” delil oluşturması mümkün değildir. Hükümet, ifadesine başvuru, söz konusu merkezlerde tutulmuş olan kişilerden hiç birinin Mahkeme’ye, kendi alıkoyma koşullarının herhangi bir açıdan aynı yabancılar merkezinde tutulan veya aynı hücreyi paylaştıkları diğer ülke vatandaşlarından farklı olduğunu söylemediğini eklemiştir. Son olarak kendileri Rus yetkililerin ifadelerine göndermede bulunarak, hava yoluyla ulaşımın düzgün koşullarda yapıldığını ve aynı uçakların diğer yabancı uyrukluların ülke dışına çıkarılmasında da kullanıldığını ileri sürmüşlerdir.

B. Mahkeme'nin değerlendirmesi

1. Genel ilkeler

192. Mahkeme, Sözleşme'nin 3. maddesine ilişkin, *Ananyev ve Diğerleri - Rusya* pilot kararında özetlediği ve *Idalov - Rusya* kararında yinelediği yakın tarihli içtihadını vurgular:

“ ... 3. madde demokratik toplumların en temel değerlerinden birini içerir. Sözleşme, mağdurun davranışına bakmaksızın işkence ve insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da cezayı mutlak surette yasaklar (bkz. örneğin *Labita - İtalya* [BD], no. 26772/95, § 119, ECHR 2000IV). Kötü muamelenin 3. madde kapsamına girebilmesi için asgari bir ağırlık seviyesine ulaşması gerekir. Bu asgari seviyenin değerlendirmesi göreceli olup muamelenin süresi, fiziksel ve ruhsal etkileri ve bazı durumlarda mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu gibi davanın tüm koşullarına bağlıdır (bkz. diğer kararların yanı sıra *İrlanda - Birleşik Krallık*, 18 Ocak 1978, § 162, A Serisi no. 25).

Bu asgari ağırlık seviyesine ulaşan kötü muamele genellikle fiili bedensel zarar veya yoğun fiziksel ya da ruhsal acı içerir. Bununla birlikte, bunların yokluğunda dahi, bir bireyi, insan onuruna saygısızlık gösterecek veya onu alçaltacak biçimde aşağılaması veya küçük düşürmesi ya da bir bireyin ruhsal ve fiziksel direncini kırabilecek nitelikte korku, kaygı ya da aşağılık hisleri uyandırması durumunda da söz konusu muamele aşağılayıcı olarak nitelenebilir ve 3. maddede düzenlenen yasak kapsamına girebilir (bkz. diğer kararların yanı sıra, *Vasyukov - Rusya*, no. 2974/05, § 59, 5 Nisan 2011).

Özgürlükten yoksun bırakma bağlamında Mahkeme, 3. madde kapsamında değerlendirilebilmesi için acı ve aşağılamanın her halükarda tutulmaya bağlı olan kaçınılmaz acı ve aşağılama unsurunun ötesine geçmesi gerektiğini tutarlı bir biçimde belirtmiştir. Devlet bir kişinin insan onuruna saygıyla uyumlu koşullarda tutulmasını, tedbirin uygulanma biçimi ve yönteminin bu kişiyi, tutulmanın kendisinde mevcut bulunan kaçınılmaz acı seviyesini aşacak yoğunlukta sıkıntı ve güçlüğü maruz bırakmamasını ve hapsedilmenin pratik gereklilikleri karşısında kişinin sağlığının ve rahatının uygun bir şekilde emniyete alınmasını temin etmek zorundadır (bkz. *Kudla - Polonya* [BD], no. 30210/96, §§ 92-94, ECHR 2000-XI, ve *Popov - Rusya*, no. 26853/04, § 208, 13 Temmuz 2006).

Tutulma koşulları değerlendirilirken bu koşulların kümülatif etkileriyle birlikte başvurunun ileri sürdüğü belirli iddiaların da dikkate alınması gerekir (bkz. *Dougoz - Yunanistan*, no. 40907/98, § 46, ECHR 2001-II). Bir kişinin özel koşullarda tutulduğu sürenin uzunluğunun da değerlendirilmeye alınması gerekir (bkz. diğer kararların yanı sıra, *Alver - Estonya*, no. 64812/01, § 50, 8 Kasım 2005).

(bkz. *Ananyev ve Diğerleri - Rusya*, nos. 42525/07 ve 60800/08, § 13942, 10 Ocak 2012, ve yukarıda atıf yapılan *Idalov*, §§ 9194; ulaşım koşullarıyla ilgili olarak ayrıca bkz. *mutatis mutandis*, *Khudoyorov - Rusya*, no. 6847/02, §§ 116 vd., ECHR 2005X (extracts)).

2. Bu ilkelerin uygulanması

193. Mahkeme Gürcistan vatandaşlarının ilk olarak polis merkezlerinde (tanık ifadelerine göre birkaç saatten bir ya da iki güne kadar uzanan süreler boyunca), daha sonra da yabancılar için alıkoyma merkezlerinde (tanık

beyanlarına göre iki ila on dört güne kadar uzanan süreler boyunca) tutulduklarını; sonrasında ise otobüslerle Moskova'daki çeşitli havaalanlarına götürüldüklerini ve uçakla Gürcistan'a sınır dışı edildiklerini kaydeder (bkz. yukarıda 45. paragraf). Aleyhine sınır dışı kararı çıkarılan Gürcistan vatandaşlarının bazıları Rusya Federasyonu'nu kendi imkanlarıyla terk etmişlerdir.

194. Taraflar Gürcistan vatandaşlarının alıkonulma koşullarının pek çok yönü üzerinde ihtilafa düşmüşlerdir. Bununla birlikte alıkoyma koşulları üzerine ihtilaf bulunduğu durumlarda, Mahkeme'nin ihtilaf konusu veya tartışmalı her bir noktanın doğruluğunu ortaya koyması gerekmez. Davalı Hükümet'in itiraz etmediği her tür ağır iddia temelinde 3. maddenin ihlal edildiği sonucuna ulaşabilir (bkz. *mutatis mutandis*, yukarıda atıf yapılan *Idalov*, § 96).

195. Mahkeme bununla bağlantılı olarak ayrıca önündeki delili de inceleyecektir.

196. Mahkeme ilk olarak, her ne kadar tanık duruşması sırasında Gürcü tanıklardan bazılarının bazı noktalar bakımından (özellikle hücrelerin boyutuna ilişkin olarak) çelişkili beyanlarda bulunmuş olduklarını kaydetse de, tanıkların polis merkezleri ile yabancılar için alıkoyma merkezlerindeki tutulma koşullarına ve Gürcistan'a sınır dışı edilme koşullarına dair anlatımlarının genel olarak tutarlı olduğunu ve uluslararası hükümete bağlı ve hükümet-dışı kuruluşları ile uyumlu olduğunu belirtir (bkz. yukarıda 52 ila 55 ve 72 ila 74. paragraflar). Bu kuruluşlar şüphesiz pek çok Gürcistan vatandaşının yetersiz alıkoyma ve sınır dışı koşulları nedeniyle (örneğin aşırı kalabalık hücreler, yemek ve su yokluğu, hijyen eksikliği ve yüzden fazla Gürcistan vatandaşının kargo uçağı ile taşınması) insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleyle maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

197. Ayrıca söz konusu tarihte Gürcistan'ın Rusya Federasyonu'ndaki konsolosu olan Bay Pataridze, kendisinin ve ekibinin St Petersburg ve Moskova da dahil olmak üzere, Rusya Federasyonu'nun çeşitli bölgelerindeki on ikiden fazla alıkoyma merkezini ziyaret ettiklerini söylemiştir. Tüm merkezlerde tutulanların esas olarak Gürcistan vatandaşları olduğunu, hücrelerin aşırı kalabalık, tutulma koşullarının çok zorlayıcı, hijyenin ise içler acısı olduğunu ve çok az sayıda yatak ve döşegen bulunduğunu teyit etmiştir.

198. Mahkeme, bu kadar kısa süre içinde sınır dışı edilmek amacıyla tutulan Gürcistan vatandaşlarının sayısı dikkate alındığında tutulma koşullarının son derece zorlayıcı olduğundan şüphe duymamaktadır. Bu doğrultuda, tanık duruşması sırasındaki Gürcü tanıkların ifadelerini, tutulma koşullarını çok iyi olarak tasvir eden Rus görevlilerinin tanıklıklarından daha güvenilir bulmaktadır.

199. Sunulan tüm veriler dikkate alındığında, her şeyden önce Gürcistan vatandaşlarının polis merkezlerinde hücrelerde veya ciddi biçimde kalabalık alıkoyma merkezlerinde tutuldukları inkar edilemez görünmektedir. Her

halükarda erişebildikleri kişisel alan Mahkeme'nin içtihadında belirlenmiş olan asgari standardı karşılamamıştır (bkz. diğer pek çok karar arasında, yukarıda atıf yapılan *Idalov*, § 101). Ayrıca Gürcistan vatandaşları herkesin tek tek uyuyabileceği yer olmaması nedeniyle nöbetleşe uyumak zorunda kalmışlardır.

200. Bir hapisane hücrelerinde aşırı alan eksikliği, iddia konusu tutulma koşullarının Sözleşme'nin 3. maddesi anlamında “aşağılayıcı” olup olmadığının belirlenmesinde dikkate alınması gereken bir unsur olarak ağırlık taşır (bkz. yukarıda atıf yapılan *Ananyev ve Diğerleri*, § 143).

201. Mahkeme çeşitli vesilelerle, genel olarak Rus hapisanelerindeki aşırı kalabalıklığın özel bir kaygı konusu olduğunu belirtmiştir. Mahkeme çok sayıda davada istikrarlı bir biçimde, başvuru sahiplerinin tutulmaları sırasında yeterli kişisel alana sahip olmamaları nedeniyle haklarının ihlal edildiğine karar vermiştir (bkz. *inter alia*, yukarıda atıf yapılan, *Idalov*, § 97, ve *Solovyevy - Rusya*, no. 918/02, § 123, 24 Nisan 2012). Yabancılar için alıkoyma merkezleri hakkındaki mevcut dava bu açıdan bir istisna değildir.

202. Mahkeme ayrıca İşkencenin Önlenmesi için Avrupa Komitesi'nin (CPT) Aralık 2001 tarihli Rusya Federasyonu hakkındaki raporuna da gönderme yapar. Bu raporda Komite hücrelerdeki aşırı kalabalıklığa vurgu yaparak, bu merkezlerdeki yabancı ülke vatandaşlarının tutulma koşulları hakkında çok kaygılı olduğunu belirtmiştir (CPT'nin Rusya Federasyonu'na gerçekleştirdiği ziyaret üzerine Rus Hükümeti'ne sunduğu 7 Aralık 2001 tarihli rapor, § 32, CPT/Inf (2003) 30).

203. Buna ek olarak Mahkeme'nin mevcut davada kendisine sunulan delillerin gösterdiği gibi, temel sağlık ve hijyen koşullarının karşılanmadığını ve tuvaletlerin hücrelerin geri kalanından ayrılmış olmaması nedeniyle tutulanların mahremiyet eksikliğinden muzdarip olduğunu kaydetmekten başka çaresi yoktur.

204. Mahkeme bununla bağlantılı olarak, tutulma koşullarının yetersizliğinin Rusya Federasyonu'nda, Rus cezaevi sisteminin kötü işleyişinden kaynaklı, tekrar eden yapısal bir sorun olduğunu ve bu yetersizliğin Mahkeme'nin 2002'deki ilk ihlal kararı olan *Kalashnikov – Rusya*'dan (no. 47095/99, ECHR 2002VI) bu yana çok sayıda kararda 3. maddenin ihlal edildiği sonucuna ulaşmasına ve yukarıda adı geçen *Ananyev ve Diğerleri* davasında bir pilot karar almasına yol açtığını yineler. Bu sebeple Mahkeme mevcut davada bu çıkarımdan uzaklaşmak için sebep görmemektedir.

205. Yukarıda belirtilen etkenler dikkate alındığında Mahkeme tutulma koşullarının Gürcistan vatandaşlarında inkar edilemez bir acıya sebep olduğu ve Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı biçimde, idari bir pratiğe tekabül eden, hem insanlık dışı hem de aşağılayıcı muamele olarak görülmesi gerektiği sonucuna ulaşır.

206. Bu doğrultuda Mahkeme söz konusu dönem içinde Gürcistan vatandaşlarının sınır dışı edildiği koşullar hakkındaki başkaca taraf görüşlerini incelemeyi gerekli görmemektedir.

VII. 4 NO'LU PROTOKOL'ÜN 4. MADDESİ İLE SÖZLEŞME'NİN 5 § 1 ve 4 MADDESİ VE 3. MADDESİYLE BAĞLANTILI OLARAK SÖZLEŞME'NİN 13. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

207. Başvurucu Hükümet 4 No'lu Protokol'ün 4. maddesi ile Sözleşme'nin 5 §§ 1 ve 4 ve 3. maddeleriyle bağlantılı olarak 13. maddesinin de ihlal edildiğini ileri sürmüştür. 13. maddeye göre:

“Bu Sözleşme’de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için hareket eden kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.”

A. Tarafların görüşleri

208. Başvurucu Hükümet, daha önceki görüşlerinde de belirttiği gibi Gürcistan vatandaşlarının söz konusu dönem boyunca yakalamalara ve sınır dışı kararlarına karşı etkili ve erişilebilir hukuk yollarına sahip olmadıklarını öne sürmüştür (bkz. yukarıda paragraf 120).

209. Davalı Hükümet bu iddialara karşı çıkmıştır (bkz. yukarıda 121. paragraf).

B. Mahkeme’nin değerlendirmesi

210. Mahkeme, Sözleşme’nin 13. maddesinin “Sözleşme kapsamında ‘savunulabilir bir şikayetin’ esasının ele alınması ve uygun bir telafinin sağlanması için ulusal bir başvuru yolunun tanınmasını gerektirdiğini” yineler (bkz. *inter alia*, yukarıda atıf yapılan *Çonka*, § 75).

211. 4 No’lu Protokol’ün 4. maddesinin ve Sözleşme’nin 5 §1, §4 ve 3. maddelerinin ihlal edildiği bulgusu karşısında Mahkeme’nin, başvuru Hükümet’in şikayetlerinin 13. maddenin taşıdığı amaçlar doğrultusunda “savunulabilir” olduğu sonucuna ulaşmaktan başka çaresi yoktur.

212. Şüphesiz 4 No’lu Protokol’ün 4. maddesinin ve Sözleşme’nin 5 §4 maddesinin ihlal edildiği kararı kendiliğinden etkili ve erişilebilir hukuk yollarının bulunmadığı anlamına gelir. Dolayısıyla başvuru Hükümet’in bu maddelerle birlikte Sözleşme’nin 13. maddesinin ihlal edildiği yönündeki şikayetin bağımsız bir incelemeye konu olması gerekmez.

213. Ayrıca Mahkeme söz konusu dönem boyunca gerçekleşen yakalama, alıkoyma ve sınır dışılara karşı Gürcistan vatandaşları için etkili ve erişilebilir yolların bulunmadığını daha önce de tespit etmiştir (bkz. yukarıda 151 ila 158. paragraflar).

214. Bu sebeple Mahkeme 5 § 1 maddesiyle birlikte ele alındığında Sözleşme'nin 13. maddesinin ihlal edildiği sonucuna ulaşır.

215. Sözleşme'nin 3. maddesiyle bağlantılı olarak 13. maddenin ihlal edildiği şikayetine ilişkin olarak Mahkeme, yukarıda adı geçen *Ananyev ve Diğerleri* pilot kararında, söz konusu tarihte Rus hukuk sisteminde insanlık dışı veya aşağılayıcı tutma koşullarına bir son vermek veya yetersiz tutma koşullarıyla bağlantılı olarak uygun ve yeterli bir giderim sağlamak için kullanılabilecek etkili bir yolun bulunmadığına karar vermiştir (bkz. yukarıda atıf yapılan *Ananyev ve Diğerleri*, § 119).

216. Buna bağlı olarak Mahkeme mevcut davanın farklı olmadığı kanaatindedir ve 3. maddeyle bağlantılı olarak Sözleşme'nin 13. maddesinin ihlal edildiği sonucuna ulaşır.

VIII. 4 NO'LU PROTOKOL'ÜN 4. MADDESİ İLE SÖZLEŞME'NİN 5 § 1 ve 4 MADDESİ VE 3. MADDESİYLE BAĞLANTILI OLARAK SÖZLEŞME'NİN 14. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

217. Başvurucu Hükümet 4 No'lu Protokol'ün 4. maddesi ile Sözleşme'nin 5 §§ 1, 4 ve 3. maddeleriyle bağlantılı olarak Sözleşme'nin 14. maddesinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür. 14. maddeye göre:

“Bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.”

A. Tarafların görüşleri

218. Başvurucu Hükümet Gürcistan vatandaşlarının yakalanması, alıkonulması ve sınır dışı edilmesinin mağdurların Rusya Federasyonu’nda yürürlükte olan göç yasaları karşısındaki durumları değil, ulusal kökenleri ve etnik kökenleri temelinde gerçekleştirildiğini savunmuştur. Hükümet’in görüşüne göre yakalamalar Gürcistan’a karşı bir misilleme tedbiri olup mağdurların bireysel eylemleri temeline dayandırılmamıştır. Ayrıca bu iddia, sınır dışı edilenler arasında Rus vatandaşlığına sahip Gürcü asıllı kişiler, oturma ve çalışma iznine ya da tümüyle geçerli bir vizeye sahip olanlar ile yerleşim yerleri kayıtlı olanlar ve, -bazıları pasaportlarının ya da vizelerinin yenilenmesini bekleyenler veya Rus üniversitelerine kayıtlı öğrenciler olmak üzere- etnik olarak Gürcü asıllılar gibi hukuka uygun olarak Rusya Federasyonu’nda ikamet edenlerin de bulunduğunu gösteren HRW raporuyla da desteklenmiştir.

219. Davalı Hükümet ise, Gürcistan vatandaşlarının ulusal veya etnik kökenleri temelinde yakalandıklarına ve sınır dışı edildiklerine ilişkin tüm

iddiaları reddetmişlerdir. Daha önce vermiş oldukları beyanları, yani Gürcistan vatandaşlarının Rusya Federasyonu'nda yasal bir ikamete sahip olmamaları (geçersiz vize, oturma veya çalışma izni ya da kütük kaydı- bkz. yukarıda 25. paragraf ve 115 ila 116. paragraf) sebebiyle, yasadışı göçle mücadeleye ilişkin genel politikanın bir parçası olarak sınır dışı edildiklerini yinelemişlerdir. Bununla bağlantılı biçimde tanıkların ifadeleri, Gürcistan vatandaşlarına uygulanan usulün aynı türde suçlar işlemiş olan diğer ülke vatandaşları bakımından uygulananla tam olarak aynı olduğunu göstermiştir. Buna ek olarak başvuru Hükümet'in davaya konu olan dönemde Gürcü asıllı Rus vatandaşlarının sınır dışı edilmesine ilişkin iddialarının temelsiz olduğunu öne sürmüştür.

B. Mahkeme'nin değerlendirmesi

220. Mahkeme, davanın koşulları içinde davalı Hükümet tarafından 4 No'lu Protokol'ün 4. maddesi ile Sözleşme'nin 5 § 1 ve §4 maddesiyle bağlantılı olarak, Sözleşme'nin 14. maddesi kapsamında ileri sürülen şikayetlerin -farklı bir açıdan öne sürülmüş olsalar da-, kendisinin yukarıda incelemiş olduğu ve ihlal edildiğine hükmettiği iki madde kapsamındaki şikayetlerle aynı olduğu kanaatindedir. Bu sebeple önündeki davada söz konusu maddelerle bağlantılı olarak, Gürcistan vatandaşlarına karşı ayrımcı muamele nedeniyle 14. maddenin ihlal edilip edilmediğini tespit etmeye gerek olmadığı görüşündedir.

221. Mahkeme, tutulma koşullarındaki yetersizliğin sahip oldukları uyruktan bağımsız olarak tüm tutulanlar için geçerli olması sebebiyle, aynı zamanda 14. maddenin 3. maddeyle bağlantılı olarak ihlal edilip edilmediğini belirlemeye de gerek olmadığı kanaatindedir.

IX. 4 NO'LU PROTOKOL'ÜN 4. MADDESİ İLE SÖZLEŞME'NİN 5 § 1, §4 MADDELERİ VE 3. MADDESİYLE BAĞLANTILI OLARAK SÖZLEŞME'NİN 18. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

222. Başvuru Hükümet Sözleşme'nin 18. maddesini ileri sürmüştür. Bu maddeye göre:

“Anılan hak ve özgürlüklere bu Sözleşme hükümleri ile izin verilen kısıtlamalar öngörüldükleri amaç dışında uygulanamaz.”

223. Mahkeme 18. Maddenin özerk bir rolünün olmadığını hatırlatır. Bu madde sadece Sözleşme'nin diğer maddeleriyle birlikte uygulanabilir (bkz. *inter alia*, *Gusinskiy - Rusya*, no. 70276/01, § 73, ECHR 2004IV; *Mudayevy - Rusya*, no. 33105/05, § 127, 8 Nisan 2010; *Lutsenko - Ukrayna*, no. 6492/11, § 105, 3 Temmuz 2012; ve *Tymoshenko - Ukrayna*, no. 49872/11, § 294, 30 Nisan 2013).

224. Mahkeme 4 No'lu Protokol'ün 4. maddesini ve tek başına Sözleşme'nin 5 § 1 ve 3. maddelerini ihlal eden idari bir pratiğin varlığını tespit etmiş ve 5 § 4 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Dolayısıyla aynı konuları Sözleşme'nin 18. maddesi altında incelemeye gerek olmadığı kanaatindedir.

X. 7 NO'LU PROTOKOL'ÜN 1. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

225. Başvurucu Hükümet 7 No'lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edildiğini iddia etmiştir. Bu maddeye göre:

“1. Bir devletin ülkesinde hukuka uygun olarak ikamet eden bir yabancı, yasaya uygun şekilde verilmiş bir kararın uygulanması dışında sınır dışı edilemez ve bu durumda bir kimse,

- a) sınır dışı edilmesine karşı gerekçeler öne sürebilme,
- b) durumunu yeniden inceletme,
- c) yukarıdaki amaçlarla, yetkili bir merci önünde veya bu merci tarafından tayin edilecek biri ya da birileri önünde kendini temsil ettirme hakkını haiz olacaktır.

2. Sınır dışı edilmenin kamu düzeni yararı ya da ulusal güvenlik nedenleri açısından gerektiği hallerde, bir yabancı yukarıdaki 1. maddenin a, b ve c bentlerinde öngörülen haklarını kullanmadan sınır dışı edilebilir.”

A. Tarafların görüşleri

226. Başvurucu Hükümet sınır dışı edilen Gürcistan vatandaşlarının bir çoğunun Rusya Federasyonu'nda hukuka uygun olarak ikamet ettiklerini öne sürmüş ve bu bakımdan HRW raporuna atıfta bulunmuştur.

227. Davalı Hükümet'e göre birkaç istisna dışında, yargısal usulleri takiben idari kararlar sınır dışı edilen tüm Gürcistan vatandaşları belgeleri usulsüz olduğu için Rusya topraklarında hukuka aykırı olarak ikamet etmektedirler. Buna bağlı olarak, sadece bir devletin topraklarında yasaya uygun olarak ikamet edenlere uygulanan 7 No'lu Protokol'ün 1. maddesi mevcut davada uygulanabilir değildir.

B. Mahkeme'nin değerlendirmesi

228. Mahkeme 7 No'lu Protokol'ün 1. maddesinin açıkça bir devletin topraklarında “hukuka uygun olarak ikamet eden” yabancılara işaret ettiğini kaydeder.

229. Mahkeme, elindeki tüm veriler dikkate alındığında, söz konusu dönemde aynı zamanda Rusya Federasyonu topraklarında hukuka uygun olarak ikamet eden Gürcistan vatandaşlarının da yakalandığının ve sınır dışı edildiğinin ortaya koyulmadığı kanaatindedir.

230. Buna bağlı olarak Mahkeme başvuru Hükümet tarafından bu madde altında ileri sürülen şikayetin yeterince temellendirilmediği ve Mahkeme önündeki delilin maddenin ihlal edildiği sonucuna ulaşmak için yetersiz olduğu görüşündedir.

231. Bu sebeple 7 No'lu Protokol'ün 1. maddesi ihlal edilmemiştir.

XI. SÖZLEŞME'NİN 8. MADDESİNİN VE 1 NO'LU PROTOKOL'ÜN 1 VE 2. MADDELERİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI HAKKINDA

232. Başvurucu Hükümet Sözleşme'nin 8. maddesini ileri sürmüştür. Bu maddeye göre:

“1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.”

233. Hükümet aynı zamanda 1 No'lu Protokol'ün 1 ve 2. maddelerini ileri sürmüştür. Buna göre:

“Her gerçek ve tüzel kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir.

Yukarıdaki hükümler, devletlerin, mülkiyetin kamu yararına uygun olarak kullanılmasını düzenlemek veya vergilerin ya da başka katkıların veya para cezalarının ödenmesini sağlamak için gerekli gördükleri yasaları uygulama konusunda sahip oldukları hakka halel getirmez.”

“Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ana ve babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir.”

A. Tarafların görüşleri

234. Başvurucu Hükümet Sözleşme'nin 8. maddesinin ve 1 No'lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlali iddiasına ilişkin sundukları ilk görüşlere atıfta bulunmuştur.

Hükümet özellikle bireysel sınır dışı kararlarının ilgili kişilerin aile durumlarını dikkate almadığını; bunun da Sözleşme'nin 8. maddesi gereklerine aykırı olarak ailelerin ayrılmasına (bazı durumlarda çok küçük çocuklar kendi başlarına bırakılmışlardır) sebep olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca Gürcü öğrencilerin kökenine, ailevi durumuna ve adresine ilişkin

bilginin okullar ve üniversiteler tarafından ifşa edilmesi de hukuken öngörülmüş olmayıp bu maddeyi ihlal etmiştir.

Bunun yanı sıra Gürcistan vatandaşlarının yakalanma ve sınır dışı edilme koşulları çoğunlukla onların mülklerini arkalarında bırakmalarına sebep olmuştur; yerinden etme tedbirleri ve Rusya Federasyonu ile Gürcistan arasındaki iletişim kanallarının askıya alınması bu kişileri daha sonra mülklerini korumak için gerekli adımları atmaktan alıkoymuştur ve böylece 1 No'lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edilmesine sebep olmuştur.

Son olarak Gürcistan'daki Rus okullarının kapatılması Gürcü çocukların Rusça eğitime erişimlerini engellemiş ve 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesinin ihlal edilmesine sebep olmuştur.

235. Davalı Hükümet bununla bağlantılı olarak da başvuru Hükümet'in iddialarını desteklemek için hiç bir delil sunmadığını belirtmiştir.

Sözleşme'nin 8. maddesine ilişkin olarak davalı Hükümet ilk hususa dair, Rus mahkemeleri için Gürcistan vatandaşlarının gerçek ailevi durumlarına dair bilgi edinmenin çok güç olduğunu belirtmiş ve dar anlamda ailenin bir araya getirilmesine yönelik bir hakkın bulunmadığını yinelemiştir. İkinci hususa dair ise, Rus yetkililerce bu tür bir bilgi talebinde bulunulmuş olması halinde bu yetkililerin sonrasında gerektiği gibi cezalandırılmış olacağını savunmuştur.

1 No'lu Protokol'ün 1. maddesine ilişkin olarak, Gürcistan vatandaşları mülkiyet haklarından mahrum bırakılmamışlardır; kendileri mülkiyetlerine ve onlardan yararlanmaya ilişkin her tür davayı açabilme kudretine sahiptiler.

Son olarak 1 No'lu Protokol'ün 2. maddesine ilişkin olarak, Gürcistan'daki Rus okulları Rus Savunma Bakanlığı tarafından işletilmekte olup bu okullar Rus askerlerinin Gürcistan'dan ayrılmasının ardından kapatılmışlardır.

B. Mahkeme'nin değerlendirmesi

236. Mahkeme başvuru Hükümet tarafından bu maddeler altında ileri sürülen şikayetlerin yeterince temellendirilmediği ve kendi önündeki delilin maddenin ihlal edildiği sonucuna ulaşmak için yetersiz olduğu kanaatindedir.

237. Bu sebeple Sözleşme'nin 8. maddesi ile 1 No'lu Protokol'ün 1 ve 2. maddeleri ihlal edilmemiştir.

XII. SÖZLEŞME’NİN 41. MADDESİ

238. Sözleşme’nin 41. maddesine göre:

“Eğer Mahkeme bu Sözleşme ve Protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeci Taraf’ın iç hukuku bu ihlalin sonuçlarını ancak kısmen ortadan kaldırıyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, zarar gören taraf lehine adil bir tazmin verilmesine hükmeder.”

239. Başvurucu Hükümet Mahkeme’den “41. madde uyarınca adil tazmine, diğer bir deyişle tazminat, onarım, *restitutio in integrum*, harcama ve masraflar ile ihlaller ve bu yargılamalar nedeniyle zarar gören tarafların maruz kaldığı maddi ve manevi tüm zararlar için belirlenecek olan diğer başkaca giderim yollarına hükmetmesini” istemiştir (bkz. yukarıda 79. paragraf).

240. Mahkeme Sözleşme’nin 41. maddesinin uygulanması konusunun henüz incelenmeye hazır olmadığı kanaatindedir.

MAHKEME BU SEBEPLERLE,

1. *Bire karşı on altı oyla*, Sözleşme’nin 38. maddesinin ihlal edildiğine;
2. *Bire karşı on altı oyla*, 2006 yılının sonbaharında Rusya Federasyonu’nda Gürcistan vatandaşlarının yakalanmasına, alıkonulmasına ve sınır dışı edilmesine yönelik işbirliği içinde yürütülen bir politikanın hayata geçirildiğine ve Sözleşme içtihadına göre bunun idari bir pratik oluşturduğuna;
3. *Bire karşı on altı oyla*, davalı Hükümet’in iç hukuk yollarının tüketilmediği yönündeki ilk itirazının reddedilmesine;
4. *Oybirliğiyle*, başvuru Hükümet’in başvurusunun Sözleşme’nin 35 § 1 maddesinde belirtilen altı aylık süre içinde yapıldığına;
5. *Bire karşı on altı oyla*, söz konusu dönem boyunca Gürcistan vatandaşlarının sınır dışı edilmesinin 4 No’lu Protokol’ün 4. maddesini ihlal edecek biçimde idari bir pratik oluşturduğuna;
6. *Bire karşı on altı oyla*, söz konusu dönem boyunca Gürcistan vatandaşlarına yönelik yakalama ve sınır dışıların Sözleşme’nin 5 § 1 maddesini ihlal edecek biçimde idari bir pratik oluşturduğuna;
7. *Bire karşı on altı oyla*, söz konusu dönem boyunca Gürcistan vatandaşlarının yakalama, alıkoyma ve sınır dışılara karşı

erişebilecekleri hukuk yollarının bulunmamasının Sözleşme'nin 5 § 4 maddesini ihlal ettiğine;

8. *Bire karşı on altı oyla*, söz konusu dönem boyunca Gürcistan vatandaşlarının alıkoyulma koşullarının Sözleşme'nin 3. maddesini ihlal edecek biçimde idari bir pratik oluşturduğuna;
9. *Bire karşı on altı oyla*, söz konusu dönem boyunca Gürcistan vatandaşlarının sınır dışı edildikleri koşullara dair başkaca taraf görüşlerinin Sözleşme'nin 3. maddesi kapsamında incelenmesine gerek olmadığına;
10. *Dörde karşı on üç oyla*, Sözleşme'nin 5 § 1 maddesiyle birlikte ele alındığında Sözleşme'nin 13. maddesinin ihlal edildiğine;
11. *Bire karşı on altı oyla*, Sözleşme'nin 3. maddesiyle birlikte ele alındığında Sözleşme'nin 13. maddesinin ihlal edildiğine;
12. *Oybirliğiyle*, başvuru Hükümet'in, 4 No'lu Protokol'ün 4. maddesi ile Sözleşme'nin 5 § 4 maddesiyle birlikte ele alındığında Sözleşme'nin 13. maddesinin ihlal edildiği yönündeki şikayetlerini incelemeye gerek olmadığına;
13. *Bire karşı on altı oyla*, başvuru Hükümet'in, 4 No'lu Protokol'ün 4. maddesi ile Sözleşme'nin 5 § 1, § 4 ve 3. maddeleriyle birlikte ele alındığında Sözleşme'nin 14. maddesinin ihlal edildiği yönündeki şikayetlerini incelemeye gerek olmadığına;
14. *Bire karşı on altı oyla*, başvuru Hükümet'in, 4 no'lu Protokol'ün 4. maddesi ile Sözleşme'nin 5 § 1, § 4 ve 3. maddeleriyle birlikte ele alındığında Sözleşme'nin 18. maddesinin ihlal edildiği yönündeki şikayetlerini incelemeye gerek olmadığına;
15. *Bire karşı on altı oyla*, 7 No'lu Protokol'ün 1. maddesinin ihlal edilmediğine;
16. *Oybirliğiyle*, Sözleşme'nin 8. maddesinin ve 1 No'lu Protokol'ün 1 ve 2. maddelerinin ihlal edilmediğine;
17. *Oybirliğiyle*, Sözleşme'nin 41. maddesinin uygulanması konusunun hüküm için hazır olmadığına ve buna göre;
 - a) bu konunun kararlaştırılmasının tümüyle saklı tutulmasına;
 - b) başvuru Hükümet'in ve davalı Hükümet'in bu kararın tebliğ tarihinden itibaren on iki ay içinde konuya ilişkin görüşlerini

bildirmelerine ve bilhassa varabilecekleri her tür uzlaşmadan Mahkeme'yi haberdar etmelerine;

c) bundan sonra izlenecek usulün saklı tutulmasına ve gerektiği takdirde bunu belirleme yetkisinin Mahkeme Başkanına verilmesine

Karar vermiştir.

İngilizce ve Fransızca olarak kaleme alınmış; 3 Temmuz 2014 tarihinde Strazburg'ta, İnsan Hakları Binası'nda kamuya açık duruşmada tefhim edilmiştir.

Michael O'Boyle
Yazı İşleri Müdür Yardımcısı

Josep Casadevall
Başkan

Sözleşme'nin 45 § 2 maddesi ve Mahkeme İç tüzüğü'nün 74 § 2 maddesi uyarınca aşağıdaki ayrık oylar karara eklenmiştir:

(a) Yargıç López Guerra'nın, Yargıçlar Bratza ve Kalaydjieva ile birlikte kısmi muhalif oyu;

(b) Yargıç Tsotsoria'nın kısmi muhalif oyu;

(c) Yargıç Dedo'nun muhalif oyu-

J.C.M.
M.O'B.

Bu görüşlerin çevirisi yapılmamıştır, İngilizce veya Fransızcasına, Mahkeme içtihadının veritabanı olan HUDOC'tan ulaşılabilir.

© Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2015.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin resmi dilleri Fransızca ve İngilizce'dir. Bu çeviri, Avrupa Konseyi'nin insan haklarına destek Fonu'nun desteğiyle hazırlanmıştır (www.coe.int/humanrightstrustfund). Mahkeme'yi bağlamamaktadır ve Mahkeme, kalitesi konusunda herhangi bir sorumluluk kabul etmemektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarının veritabanı olan HUDOC üzerinden (<http://hudoc.echr.coe.int>) veya HUDOC'un bildirdiği başka veritabanları üzerinden yüklenebilir. Davanın isminin tamamen yazılması, yukarıdaki telif hakkıyla ilgili ifadeler kullanılması ve insan haklarına destek Fonu'na referans yapılması şartıyla ticari olmayan amaçlarla kullanılabilir. Bu çevirinin tamamını veya bir kısmını ticari amaçlarla kullanmak isteyen herkesin, bu durumu belirtilen adrese bildirmesi rica olunur: publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2015.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2015.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int.